

Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap "Niftarlake" 1940

<https://hdl.handle.net/1874/9556>

JAARBOEKJE
VAN HET
OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP
„NIFTARLAKE”
1940

ELECTR. DRUKKERIJ H. J. SMITS
OUDE GRACHT 231 — UTRECHT

Niftarlake viert tweemaal per jaar hoogtijd; de eerste maal op den excursiedag, de tweede maal op den verschijndag van het jaarboekje. Om het laatste mogelijk te maken is de Redactie thans buitengewoon voorspoedig. Het is haar gelukt het kleine getal der auteurs uit te breiden en zij hoopt, dat er nog meer verborgen krachten onder de leden schuilen, die voor het front durven treden, nu zij namen onder de artikelen lezen, tot nog toe niet gezien.

Aan onze auteurs, die reeds stamgasten zijn en aan onze debutanten, die, naar wij hopen, stamgasten zullen worden, brengen wij onzen hartelijken dank.

DE REDACTIE.

BESCHERMHEER.

Jhr. Mr. Dr. L. H. N. BOSCH RIDDER VAN
ROSENTHAL,
Commissaris der Koningin in de Provincie Utrecht.

BESTUUR.

Dr. Mr. J. W. VERBURGT, Wassenaar, *Voorzitter.*

Mej. W. F. GREVENSTUK, Baambrugge,
Secretaresse.

J. D. BASTERT, Breukelen, *Penningmeester.*

G. J. WEIJLAND Jr., Loenen a.d. Vecht, *Bibliothecaris*

Pastoor A. E. RIENTJES, Maarssen.

L. SCHIE'GHART, Vreeland.

Dagelijksch Bestuur

Mr. W. B. WESTERMANN, te Maarssen.

E. G. WENTINK, te Naarden.

Ir. F. C. C. Baron VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN,
te Zuilen.

Dr. J. J. F. STEIJLING, te Maartensdijk.

J. TROUW te Abcoude.

Jhr. Dr. L. H. QUARLES VAN UFFORD, te Breukelen.

A. H. DOUDE VAN TROOSTWIJK, te Breukelen.

Ir. J. LOEFF, te Oud-Loosdrecht.

Pastoor L. J. VAN DER HEIJDEN, te Utrecht.

REDACTIE JAARBOEKJE.

Dr. Mr. J. W. VERBURGT, te Wassenaar.

Pastoor A. E. RIENTJES, te Maarssen.

Mej. W. F. GREVENSTUK te Baambrugge.

LEDEN.

Aalsmeer:

H. Bax.

Abcoude:

Mr. S. P. Baron Bentinck.

Ds. F. L. van Duykeren.

Dr. J. H. van Gortel.

W. F. Pape.

Deken J. C. Rooswinkel.

Ph. W. Timmer.

Mr. J. H. des Tombe.

J. Trouw.

Amersfoort:

G. Adriaans.

Amsterdam:

J. N. Bastert.

A. J. Boom.

H. Booy.

Prof. Dr. K. H. Bouman.

K. H. Broekhoff.

Mr. A. le Cosquino de

Bussy.

C. L. Dekker.

Fr. Duyvensz.

Mevr. Dr. L. Heyermans.

J. C. Jurrjens.

P. A. Kater.

Koninklijk Oudheidkundig

Genootschap

Corn. S. Smits.

Mr. P. G. van Tienhoven.

Mr. P. L. de Vries Feyens.

Baanbrugge:

Mevr. H. G. Geursen-

Blaauw.

Mej. W. F. Grevenstuk.

Mej. E. van der Lee.

Ds. P. Six Dijkstra.

Baarn:

P. E. Tegelberg.

Batavia:

Prof. Dr. A. Grevenstuk.

De Bilt:

L. P. van Seerenberg.

Bilthoven:

W. P. Maclaine Pont.

W. P. J. Suringar.

Blaricum:

Th. S. van Linge.

Breukelen:

Dr. M. H. J. Adels.

J. D. Bastert.

D. J. M. Bianchi.

Mevr. C. H. Breen-Parker

Verboom.

A. A. ten Broek.

Pastoor J. van der Burg.

Mevr. de Wed. A. H. Colen-

brander-Hoekstra.

J. W. Colenbrander.

A. H. Doude v. Troostwijk.

F. J. de Freytag.

Mr. H. C. L. van Ginkel.

E. de Graaf Wz.

Herm. v. d. Griff.

G. C. Hoekstra.

A. van der Horst.

E. B. van Julsingha.

J. Kasteleijn.

Mevr. de Wed. C. W.

Matthes-Varossieau.

Hans Matthes.

J. Molenkamp.

Mej. W. M. Parker Verboom
Jhr. Dr. L. H. Quarles van
Ufford.

Jhr. Mr. H. H. Röell.
Dr. K. de Snoo.
E. G. Verkade.
Gerbrand Vis.
H. M. Vlug.
Mevr. A. Vor der Hake-
Boer.
C. W. de Vries.
H. L. Wolters.

Buitenveldert:

J. H. Roosenschoon.

Bussum:

J. G. Nordemann.
Bern. L. van Ogtrop.
J. Schermer.

Doorn:

Jhr. J. K. Lampsins van den
Velden.

Driebergen:

Jhr. P. P. de Beaufort.

's-Graveland:

Dr. L. A. Boeré.
Mr. D. J. A. Baron van Ha-
rinxma thoe Slooten.
G. Graaf Schimmelpenninck.

's-Gravenhage:

G. C. Ansoul.
Bureau der Rijkscommissie
voor de Monumenten.
Jhr. Mr. C. Dedel.
Mevr. Marie C. van
Zeggelen.

Groningen:

Pastoor F. J. Schoemaker.

Haarlem:

C. Maarschalk.

Hilversum:

D. de Bree.
Ds. J. van Bruggen.
Deken H. F. Frank.
C. L. Heek.
A. Roland Holst Jr.
J. Kardux.
Dr. W. F. K. Kooiman.
Generaal-Maj. E. Luden.
C. Metzelaer.
J. M. Smorenburg.

Kortenhoef:

J. E. van Nes van Meerkerk.
De Stichting „Curtevenne”.

Krommenie:

P. van Walbeek.

Laren: N.H.

R. W. C. Baron van
Boetzelaer.
D. van Lankeren Matthes.

Leersum:

Ph. van Alfen.

Loenen:

G. J. Dokkum.
Mr. W. I. Doude van
Troostwijk.
P. J. Houtzagers.
C. de Joncheere.
Dr. M. A. de Jongh.
J. M. C. van Kempen.
Mevr. de Wed. Mr. H. P.
Loggere.
H. A. P. M. Tervooren.
G. J. Weijland Jr.

Loenersloot:

G. Kalff Azn.
Ir. E. Middelberg.

Loosdrecht:

Mevr. Wed. Mr. F. van
Beusekom-van Foreest.

Mr. R. H. Erdmann.
 Mr. Dr. N. J. C. M. Kap-
 peyne van de Coppello.
 Ir. J. Loeff.
 L. H. Sondaar.
 Jhr. Q. J. van Swinderen.
 W. J. Voogsgeerd.
 Dr. C. W. van Wieringen.

Maarssen:

T. P. Alta.
 J. Homan van der Heide.
 Mevr. Wed. Ir. F. W. J.
 Hupkes van der Elst.
 Ds. A. v. d. Kooy.
 Ir. W. C. van Kuyk.
 M. Oskamp.
 Pastoor A. E. Rientjes.
 Mr. H. J. Scheuer.
 J. N. Servaas.
 H. P. Vader.
 H. A. Verwoolde.
 Mr. W. B. Westermann.
 Wybren Wijmstra.

Maarsseveen:

Jhr. J. Huydecoper van
 Maarsseveen.
 C. J. Rijsterborgh.

Maartensdijk:

Dr. I. J. F. Steijling.

Naarden:

Dr. G. Verburgt.
 E. G. Wentink.

Nederhorst den Berg:

Mevr. C. A. Pos-Kofoed.

Nieuwersluis:

B. H. Blankenberg.
 Mevr. Wed. Th. W. Blijden-
 stein.
 Mr. J. H. M. A. Doude van
 Troostwijk.

Douair. A. Baron de Girard
 de Milet van Coehoorn.
 Mej. W. L. van Notten.
 Kapt. J. J. van Moorsel.

Nigtevecht:

C. Hennipman.
 J. M. H. Hopman.
 G. A. van Wees.

Noordwijk-Binnen:

Dr. F. C. Wieder.

Nijmegen:

H. J. van 't Lindenhout.

Oegstgeest:

G. A. A. Middelberg Wz.

Oosterbeek:

Mr. E. van Beusekom.

Overveen:

J. D. Brand.

Rossum:

A. F. van Goelst Meijer.

Rotterdam:

Bibliotheek der gemeente
 Rotterdam.
 Jhr. P. H. A. Martini
 Buys.

Rijswijk (Z.H.):

W. H. Geertsema.

Simonshaven:

Ds. H. E. Stegenga.

Soest:

Mr. A. L. des Tombe.

Sunderstead Surrey
 (Engeland).

Mej. A. Bon.

Tienhoven (U.):

T. van 't Einde.
 A. A. van den Hoorn.

Utrecht:

J. B. P. Biegelaar.
 Dr. J. H. Bolhuis.
 A. P. N. den Daas.
 R. van Gaasbeek.
 Pastoor L. J. v. d. Heijden.
 Jhr. Dr. B. M. de Jonge van
 Ellemeet.
 P. Jungblut.
 H. van der Lip.
 Mevr. Wed. J. van der Lip-
 Kibbeling.
 A. Ph. Ridder.
 Mevr. E. W. Ruwers-
 Becker.
 Mr. W. C. Schuylenburg.
 Mr. L. Sillevis.
 H. J. Smits.
 Dr. H. van der Vuurst de
 Vries.
 Dr. Jac. Zwarts.

Velp:

V. L. Baron v. Boetzelaer.

Vreeland:

K. M. J. de Cleyn Brem.
 C. J. G. Repelius.
 L. Schiethart.

Wassenaar:

Dr. Mr. J. W. Verburgt.

Weesp:

W. A. van Dockum.
 Th. J. Houtman.
 H. de Kloet.
 G. Lindeboom.
 N. Smit Jzn.
 R. Wartena Szn.

Wijk bij Duurstede:

B. Schoenmaker.

Zandvoort

Mej. A. G. Pos.

Zeist:

Ds. G. G. J. Bleeker.
 J. A. Lantsheer.

Zuilen:

Ds. P. C. de Groot.
 J. Th. van der Laan.
 Ir. F. C. C. Baron van Tuyll
 van Serooskerken.

Zunderdorp:

Mevr. Ds. J. A. Gerth van
 Wijk-Bastert.

DONATEUR.

Dr. H. Th. 's JACOB, Huis ter Heide, Zeist.

IN MEMORIAM.

I. GOUDSTIKKER, te Amsterdam.

Dr. G. A. B. FIJN VAN DRAAT, te Zwolle.

Jaarverslag.

Op 21 Juni 1939 werd in Hôtel de „Kampioen“ te Nieuwer-sluis de 27ste Jaarvergadering gehouden.

Hoewel het zich eerst liet aanzien, dat de opkomst klein zou zijn, viel tenslotte het aantal ter vergadering opgekomen leden nog mee. Volgens presentielijst bedroeg dit 18.

De Voorzitter, Dr. Mr. J. W. Verburgt, opent de vergadering met een welkomstwoord, waarna hij verzoekt, allereerst de gestorven leden staande te willen gedenken, zijnde: Mevrouw de Wed. Mr. M. H. van Notten, geb. Doude van Troostwijk, en de Heeren: Ir. F. W. J. Hupkes van der Elst, Pastoor Dr. D. A. W. H. Sloet, E. R. D. Schaap, J. M. Vrickx, Joan Vis en C. E. Wolff.

Allen zullen in onzen kring worden gemist, doch bij een paar der genoemden wil de Voorzitter even langer stilstaan, want Pastoor Sloet en Joan Vis namen beiden een aparte plaats in ons Genootschap in. Eerstgenoemde was van de oprichting af bestuurslid en geruimen tijd bibliothecaris, tevens mocht hij een der baanbrekers van ons werk genoemd worden, terwijl de Heer Vis zeer vele jaren de excursieverslagen verzorgde en menige wetenswaardige bijdrage aan ons Jaarboekje verschafte.

De Voorzitter gaat verder en memoreert, hoe in ons Genootschapsjaar telkens drie hoogtepunten zijn, waarnaar wordt uitgezien, n.l. de jaarvergadering, de excursie en het verschijnen van het jaarboekje.

Dan krijgt de Secretaresse gelegenheid het Jaarverslag te lezen, hetwelk wordt goedgekeurd.

Onder de weinige ingekomen stukken bevindt zich er een van ons medelid, den Heer Mr. E. van Beusekom, omtrent het opnemen van een artikel in het jaarboekje in de z.g.n. spelling Marchant, waarover hij ontstemd is. Dit onderwerp vormt een punt van bespreking, waarover de Voorzitter gaarne het woord verleenen wil.

De Heer Trouw zou vrijheid van gebruik der spelling willen toestaan, aangezien deze spelling er nu eenmaal is.

De Heer Weijland vindt het niet op den weg van ons Oudheidkundig Genootschap liggen, om de nieuwe spelling te schrijven. Hij vindt, de oude moet bij ons gehandhaafd blijven.

De Heer van Goelst Meijer zegt, dat de Regeering zelf uitdrukkelijk op de oude spelling staat, dus wil ook hij deze gaarne gehandhaafd zien.

De Heer Dr. Jac. Zwarts, (schrijver van het bewuste artikel in het jaarboekje 1938) heeft weliswaar de nieuwe spelling gebruikt, omdat de Regeering deze toestaat, doch zal, als de vergadering dit wenscht, zich in het vervolg gaarne houden aan de oude.

Besloten wordt, dat bij inzending van artikelen voortaan zal kenbaar gemaakt worden, dat het ons Genootschap aangenaam zal zijn, alleen artikelen in oude spelling (de Vries en te Winkel) te mogen ontvangen, en dat wij vertrouwen, dat alle inzenders aan dezen wensch willen voldoen.

Dan volgt de rekening van den Penningmeester, den Heer J. D. Bastert. Na voorlezing wordt deze door de Heeren J. M. C. van Kempen en A. H. Doude van Troostwijk nagezien en accoord bevonden, waarna de Penningmeester op voorstel der beide Heeren voor zijn gehouden beheer met dank wordt gedéchargeerd.

De Heeren Van Kempen en Doude van Troostwijk verzoeken echter, over deze rekening nog een opmerking te mogen maken. De uitgaven van safehuur en bijdrage aan de Vechtcommissie worden in verband met het kleine kassaldo te hoog gevonden.

De Heer Trouw merkt op, dat f 15.— safehuur niet te hoog is; de Heer Weijland wijst op de veilige bewaring, welke van veel belang is. Evenzoo de Heer Wymstra en Secretaresse, die beiden niet verantwoord vinden, boeken en cliché's te bewaren in een of ander particulier huis.

De Heer Weijland zegt toe, namens de Ned. Middenstandsbank, dat deze accoord gaat met f 10.— huur, welk bedrag wordt goedgekeurd.

In dit verband verzoekt de Secretaresse, thans weder een bibliothecaris te benoemen in de plaats van wijlen Pastoor Dr. Sloet, waartoe bij acclamatie op voorstel van den Voorzitter wordt benoemd de Heer G. J. Weijland Jr., die deze benoeming gaarne aanneemt.

Als nieuwe bestuursleden in de vacatures van de Heeren

S. N. Bastert, Jhr. Mr. C. Dedel, Pastoor Dr. Sloet en Joan Vis worden dan op voorstel van den Voorzitter gekozen: de Heeren Pastoor L. J. van der Heyden te Utrecht, Jhr. Dr. L. H. Quarles van Ufford te Breukelen, Ir. J. Loeff te Oud-Loosdrecht en A. H. Doude van Troostwijk te Breukelen. Deze laatste neemt staande de vergadering de benoeming aan. Van de andere Heeren kwam later bericht binnen, dat zij deze eveneens accepteerden.

De te houden excursies worden besproken en genoemd worden de volgende tochten:

1. Elburg als oud zeeplaatsje, met Harderwijk en Hooge Veluwe;
2. Tentoonstelling St. Willibrordus;
3. Vechtstreek met plassen te Loosdrecht, Sijpesteijn etc.
4. Rhenen, openluchtmuseum, eventueel met Ouwehands Dierenpark;
5. Vinkeveense plassen, Ouderkerk met Prot. Isr. Begraafplaats.

De Voorzitter moedigt zeer aan tot een bezoek aan onze schoone plassen vanwege de belangrijke plaats, welke deze bij de volksontwikkeling en snelle toename der bevolking thans reeds innemen.

De Heer Trouw vindt, dat de Vechtstreek moet gekozen worden met het oog op de vele leden, die buiten de gouw Niftarlake wonen, om door de excursie meer bekendheid aan onze streek te geven.

De Heer Dr. Jac. Zwarts biedt aan, een explicatie te geven ingeval tot een tocht naar Ouderkerk besloten wordt. Pastoor Rientjes ontraadt excursie naar Tentoonstelling te Utrecht door groepen. Immers, al hetgeen getoond wordt ligt in vitrines, waarboven men bukkende moet bewonderen, zoodat degenen, die in de tweede of verdere rijen staan, niets kunnen zien. Dit is trouwens geen tentoonstelling, die geschikt is om vluchtig te bezoeken, aangezien er overweldigend veel schoons te zien is, vooral veel oude kunst van vóór de 12e eeuw, echte vroege middeleeuwsche kunst, buitengewoon van kwaliteit en omvang.

Dan gaan er stemmen op, om oudheden en plassen te combineeren, en bij stemming over de vijf voorgestelde tochten verkrijgt de excursie naar Vinkeveen, Ouderkerk etc. de meeste stemmen.

Als commissie van voorbereiding moeten enkele leden worden gekozen. De Heer J. van der Lip had tevoren medege-deeld, door ernstige ongesteldheid op doktersadvies geen extra werkzaamheden op zich te kunnen nemen. De Heer Bastert, evenals altijd daartoe uitgenoodigd, laat ditmaal gaarne de voorbereiding aan anderen over, zoodat thans gekozen worden de Heeren Dr. Mr. J. W. Verburgt, J. Trouw en W. Wymstra, terwijl de Heer Dr. Jac. Zwarts op zich neemt, te Ouderkerk te explicieeren.

Met algemeene stemmen wordt besloten, weder een jaarboekje te doen verschijnen.

De Heer A. A. van den Hoorn, Burgemeester van Tienhoven, verzoekt namens zijn gemeentebestuur den dank te willen aanvaarden voor de aanwezigheid van den Voorzitter bij de opening van de Laan van Niftarlake in zijn gemeente, en de opname van het desbetreffend artikel in het jaarboekje, hetwelk buitengewoon op prijs gesteld werd.

Vervolgens wordt besproken de eventueel aan de Vechtcommissie te verstrekken bijdrage. De voorzitter verzoekt, dezen arbeid te steunen en stelt voor f 50.— aan dit werk bij te dragen. De Heer Weijland wil, gezien de kleine kas, de gelden voor dit werk liever uit andere bronnen zien komen, doch stelt tenslotte voor f 25.— beschikbaar te stellen.

De Heer Bastert vindt f 25.— al heel mooi, terwijl de Heer Wymstra zegt, dat op deze wijze Niftarlake meehelpen kan om de liefde voor de Vechtstreek aan te kweken. De Heer van den Hoorn zou liever zien, dat deze commissie zich zelf financieel trachtte te versterken.

De Heer Doude van Troostwijk vindt voor onze bescheiden middelen f 40.— ook te veel, terwijl de Heer van Kempen het steunverleenen wil beschouwen als een gebaar om mede te helpen.

De Voorzitter stelt dan voor, f 25.— toe te zeggen, hetwelk wordt toegestaan.

Bij de rondvraag moet het den Penningmeester van het hart (en hij stelt er prijs op, dat zulks in het jaarboekje te zijner tijd vermeld wordt), hoezeer het hem heeft goedgegaan, op zijn ziekbed de ansichten der excursisten met de vele handteekeningen te mogen ontvangen. Een buitengewone attentie was dit geweest.

De Heer van Kempen verzoekt nog, voortaan op de ex-

cursies de warme lunch en den „snelbus" te doen vervallen, dit ter vermindering van lang wachten op warme maaltijden en den overhaasten terugtocht, die schade doet aan de gezelligheid.

Als tijdstip der excursie wordt bepaald tweede of derde week in Juli.

De Heer Zwarts zou gaarne ons ledental zien uitgebreid en stelt voor, voortaan, zooals dit bij andere vereenigingen geschiedt, óók leden te benoemen. De Heer Bastert zou dit liever aan een speciaal daartoe in het leven te roepen propagandacommissie ter beoordeeling willen geven.

Algemeen is men van oordeel, dat zulks alleen in een stad doenlijk is, doch niet bij ons. Persoonlijk contact is de aangewezen weg.

De Heer Trouw bespreekt de restauratie van de torenklok met ouderwetsche wijzers te Maarsse. Hierover zal opnieuw worden gecorrespondeerd.

De jaarvergadering was hiermede ten einde.

Op Donderdag 20 Juli 1939 had de excursie plaats, zooals een uitgebreid verslag in het jaarboekje U reeds beschreef. Hulde aan de commissie, die al het mogelijke deed, om den tocht op zoo'n aangename wijze te doen plaatsvinden.

Er was echter op dien zonnigen dag ook een schaduw, immers aan de koffietafel moest de Voorzitter mededeeling doen van het overlijden van den Heer Jan van der Lip, op wiens begrafenis de Heer Verburgt Niftarlake vertegenwoordigd had. Ook in hem mist Niftarlake een harer trouwe medewerkers, vooral wat de regeling der excursies betreft.

Het jaarboekje verscheen als gewoonlijk en behelsde weder zeer belangrijke artikelen.

Het ledental bleef, ondanks enkele schommelingen, nog plm. 180, doch gaarne zagen we dit getal uitgebreid.

Dankbaar mogen we zijn, dat we thans, na de schokkende gebeurtenissen der laatste weken, onze Jaarvergadering hier kunnen houden, dat óók voor zoover wij kunnen nagaan, onze leden gespaard zijn gebleven en ons schoone Vechtlandschap geen prooi der verwoesting is geworden.

Met de beste wenschen voor den bloei van ons Genootschap moge ik dit verslag besluiten. De Secretaresse:

W. F. GREVENSTUK.

Baambrugge, 26 Juni 1940.

Staat van Ontvangsten en Uitgaven over het 28e Genootschapsjaar 1939—1940.

ONTVANGSTEN:

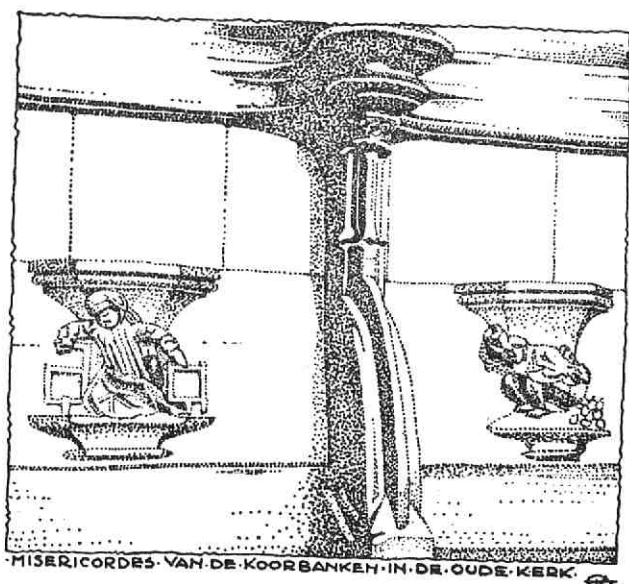
Batig saldo	f 70.71
Contributies:	
Voor 1939: 7 leden	f 17.50
Voor 1940: 181 leden	452.50
2 leden à f 5.—	10.—
2 donateurs à f 5.—... ..	10.—
	490.—
Verkochte jaarboekjes... ..	2.50
Gekweekte rente	0.62
	f 563.83

UITGAVEN:

Jaarboekje 1939	f 346.56
Incassokosten, drukkosten, zaalhuur en reiskosten	49.78½
Porti enz.	6.05½
Bijdr. Commissie Vecht- en Plassen- gebied	25.—
Contr. Bond Heemschut	7.50
Id. Stichting Cartevanne	2.50
Nad. saldo Excursie 1939... ..	22.33
Batig saldo... ..	104.10
	f 563.83

De Penningmeester:

J. D. BASTERT.

Excursie 1940.

De excursiecommissie van „Niftarlake", bestaande in de heeren Dr. Mr. Verburgt, Bastert, Trouw en Wijnstra, deed op den stralenden ochtend van Donderdag 25 Juli 1940 vóór de restauratie van de N.Z.-Hollandsche tram te Amsterdam een geanimeerd gezelschap van \pm 60 dames en heeren samenkomen.

Geen wonder, dat zoovelen gevolg hadden gegeven aan den oproep van deze commissie.

Schrijf ik voor de eerste maal het verslag van onze jaarlijksche excursie en gaat het daarom nog wat onwennig en moet ik Uw clementie inroepen, hoe geheel anders was het met de organisators van de excursie gesteld. 't Was te merken, dat het niet de eerste keer was voor deze heeren om zoo'n excursie in elkaar te zetten.

't Programma was ongemeen aantrekkelijk en de organisatie perfect. Zooals ik mijzelf toewensch nog menigmaal een excursie voor u te mogen beschrijven, zoo wensch ik dit edele viertal van de excursiecommissie toe nog vele malen

ons jaarlijksch kunsthistorisch uitstapje te mogen voorbereiden en leiden!

Een „echt” verslag zal dit niet worden. Wanneer U hier verwacht precies te kunnen lezen wat er 25 Juli l.l. gezien en gehoord is dan wordt U zeker teleurgesteld. 'k Ben den dag begonnen met het maken van een paar aantekeningen, maar vind dat zoo vervelend, zoodat ik het verder achterwege heb gelaten. 'k Moet dus op mijn geheugen vertrouwen en verder heb ik hier en daar nog eens gesnuffeld en daarbij dingen gevonden, die wij op 25 Juli niet eens vernomen hebben, maar die ik toch neer wilde schrijven. Mocht er iets vergeten worden dan staat daar tegenover dat er ook wel weer wat bij zal komen, zoodat dit verhaal geen herhaling van 25 Juli wordt, maar wij opnieuw den tocht gaan aanvaarden door Oud- en Nieuw Amsterdam.

De heer Trouw, die een uitstekende gids zoowel in oud- als nieuw Amsterdam bleek te zijn, nam de leiding van onze karavaan op zich. Al dadelijk ging het langs de Beurs naar het hartje van oud Amsterdam. Door een paar nauwe straatjes, waar we een mooien ouden gevel zagen, eigendom van „Hendrik de Keyzer”, belandden wij bij het Kolkje. Het Kolkje is een prachtig brokje oud stedenschoon, zeer karakteristiek voor het Venetië van het Noorden.

Even later stonden wij voor den goed gerestaureerden gevel van een oud patriciërshuis. Wij waren bij „Onze Lieve Heer op Solder” aangekomen. Een echte slagzin die naam. Je verwacht er iets heel bijzonders van. Heeft men zijn verwachtingen hoog gespannen dan volgt er meestal een teleurstelling op. Hier echter niet. 't Is werkelijk een wonderlijk geval dit schuilkerkje. 't Gebouw behoort aan de Stichting R.K. Museum „Amstelkring”. Deze stichting kwam in 1887 tot stand. In hetzelfde jaar kwam de bouw van de St. Nicolaaskerk gereed, waardoor „Onze Lieve Heer op Solder” buiten gebruik raakte. Het halve eeuwfeest van de Stichting in 1938—1939 werd gevierd met een grondige restauratie van het museum. Bij deze restauratie was het niet te doen om een museum of te wel verzamelplaats van curiosa te scheppen, maar om een bedehuis, waar ieder oogenblik de priester voor het altaar kon verschijnen. De conservator, de heer C. W. H. Baard, was zoo vriendelijk ons te ont-

vangen en een en ander uit de geschiedenis van deze schuilkerk mede te deelen. Alvorens wij onze, ik mag wel zeggen, dwaaltocht door het gebouw begonnen, want er waren allerlei gangen en trapjes, gaf de heer Baard een duidelijke uiteenzetting van hetgeen we te zien zouden krijgen. Wij zijn den heer Baard hier zeer dankbaar voor. Het maakte de bezichtiging voor ons veel belangrijker. Er is in dit gebouw veel bijeengebracht. Het verzamelde heeft allemaal betrekking op het leven van de R.K. burgers van Amsterdam van vóór en na de Reformatie. Om er hier een opsomming van te geven is ondoenlijk, maar wel willen wij vermelden, hetgeen onze aandacht in het bijzonder heeft getrokken.

In een muur ingemetseld zagen wij den fraaien grafsteen uit het jaar 1480 van den priester Wouter Jonge Jacobszoon. Zoo in de muur gemetseld is deze steen veilig opgeborgen en neemt weinig plaats in. Verder zagen wij een prachtig marmeren beeld van de H. Ignatius. Het is een werk van onze groote Quellinus en afkomstig uit het oude Raadhuis op den Dam. Het beeld was in Maart 1898 door H.M. de Konigin-Regentes namens H.M. de Koningin aan Amstelkring geschonken. De wanden van de benedenvertrekken zijn versierd met verschillende geschilderde portretten uit de 17e eeuw en lateren tijd.

In de Bibliotheek vindt men zeer merkwaardige boeken en handschriften, waaronder een fragment van een verlicht getijdenboek uit de 15e eeuw.

Verder zagen wij schilderstukken uit 15e en 16e eeuw met bijbelsche voorstellingen, zooals „de geboede Christus”, „Christus, leeraar in de Tempel”, „Kruisdraging”, „Piëta”, „de Apostelen vergaderd met Maria”, e.a.

De Regentenzaal is een juweel van een oud-Hollandsch interieur. Elk detail van dit vertrek, hetzij de zoldering, of de schouw, of de kastbetimmering, of de koperen kaarsenkroon, ze zijn allen even gaaf en welverzorgd.

Laten wij echter niet langer in de nevenvertrekken toeven, maar ons naar het schuilkerkje begeven.

Hier niet de eerste de beste profane ruimte, die voor schuilkerk is bruikbaar gemaakt. Als men nagaat op welke bijzondere wijze dit kerkje tot stand is gebracht dan dwingt het grooten eerbied af voor de makers ervan, want waarlijk

het is een wijdingsvolle ruimte geworden. Gezien de weinige middelen, die hier aanwezig waren, is er een buitengewoon resultaat verkregen. Men heeft hier 2 verdiepingen tot één ruimte geformeerd door het middengedeelte van de tusschenbalklaag weg te nemen. De twee langs de muren overblijvende deelen van de balklaag zijn met trekstangen opgehangen aan de bovenliggende balklaag. Langs de opening, die in het midden ontstaan was, heeft men een ballustrade geplaatst en zoo is boven aan weerszijden van het kerkje een gaanderij verkregen.

Er heerscht in dit kerkje een sfeer van devotie.

Achter het orgel zijn vitrines met kerkkleeden, munten, legpenningen en begrafenispenningen.

Aan de andere zijde van het kerkje, achter het altaar, werden ons paramenten, kantwerk, geweven zijden en brocaatstoffen getoond. Vele Iconen sierden de wand.

Ons oog werd ook nog getroffen door de eerste verboden kerklijst uit het jaar 1784 van Burgemeester Dedel, mede een beeldje van de beroemde Amsterdamsche Franciscansche Kancelredenaar Brugman. Zoo ik de voetsporen van dezen pater Brugman zou volgen dan zou ik nog lang kunnen doorgaan met maar steeds meer op te sommen wat hier te zien is.

Laat ik echter mogen eindigen met U er op te wijzen, dat in dit eenvoudige schuilkerkje onze grootste Nederlandsche dichter, onze onvolprezen Joost van den Vondel ter kerke ging.

Moge een en ander voor hen, die de excursie niet meemaakten, aanleiding zijn om dit schuilkerje ook eens te gaan bezoeken.

Vanaf de O.Z. Voorburgwal, hoek Heintje Hoeksteeg zette het gezelschap koers naar de Oude Kerk.

Zooals reeds gezegd was de excursiecommissie ten volle berekend voor haar taak. Dit bleek ook weer bij de bezichtiging van dit kerkgebouw. De commissie had zich hier een gids geassumeerd, die precies de rechte man op de rechte plaats was. Het was Dr. A. Noach, die ons in dit bedehuis rondleidde. Dr. Noach is de schrijver van het 300 blz. dikke boek „De Oude Kerk te Amsterdam”, Biografie van een gebouw. Hier was dus geen betere leider te vinden. De heer

Noach vertelde ons veel wetenswaardigs over dit gebouw en er valt heel wat te vertellen over Amsterdam's oudste kerk. Zooals ik in 't begin U reeds mededeelde vind ik het maken van notities een vervelend werkje en ik liet het hier geheel achterwege, want ik dacht zoo, wanneer ik straks het boek van Dr. Noach heb, ben ik het heertje. 't Boek heb ik dank zij de goede zorgen van den heer Trouw wel gekregen, maar 't heertje was ik er lang niet mee. 'k Ben in de hoeveelheid verdronken. 'k Heb mijn toevlucht tot kleinere geschriften over de Oude Kerk moeten nemen. Tijdens de excursie had de heer Wentink mij al zoo iets ter hand gesteld. Dank U wel mijnheer Wentink, 't is aardig van pas gekomen.

De juiste stichtingsdatum van deze kerk is niet bekend. Dat komt meer voor. Men kan echter veilig aannemen, dat dit in het begin van de 14e eeuw is geweest. Het jaar 1334 maakte Amsterdam kerkelijk zelfstandig. Tot dat jaar was Amsterdam ingedeeld bij de parochie Ouder-Amstel. Wel bevonden zich in dien tijd te Amstelredamme verscheidene kapellen, maar voor het vervullen van hun godsdienstige plichten moesten de Amsterdammers van vóór 1334 zich een fiksche wandeling getroosten naar de parochiekerk van Ouder-Amstel. De gestage groei van Amsterdam deed steeds meer de behoefte aan een eigen parochiekerk gevoelen. De Oude Kerk voorzag in deze behoefte. Het duurde niet lang of naast de kerk verhief zich een toren. Deze toren was in verhouding tot andere soortgenooten vrij hoog, opdat de wachter een goed uitzicht had over zee en stroom. Voor goed begrip bedenke men, dat het water toentertijd aanzienlijk dichter bij de Oude Kerk stroomde dan thans.

De Amsterdammers zijn een gemoedelijk volkje. Dit is blijkbaar voorheen ook zoo geweest. Als we tenminste zien hoe er in oude tijden met deze kerk werd omgesprongen dan kan men op z'n best zeggen, dat de Amsterdammers het nogal gemoedelijk opnamen. Oude geschriften verhalen b.v. dat de vrouwen bij slecht weer haar waschgoed in de kerk te drogen hingen. Deze kerk diende bij het knopen van netten tot werkplaats. In 1400 was het stads- en kerkbestuur genoodzaakt het loopen door de kerk van turf- en pakken-dragers te beteugelen. En wordt wel eens geklaagd, dat men

tegenwoordig zooweinig eerbied heeft voor het religieuze leven en men spreekt in dit verband dan van „de geest van den tijd". Uit het bovenstaande blijkt echter, dat dit gebrek aan eerbied voor het religieuze leven niet iets is speciaal uit 1940, maar dat het vóór 1400 ook al bestond.

In een kerkgebouw valt altijd de lichtinval op. Vooral als er enkele gebrandschilderde glazen zijn. De door het licht tintelende kleuren boeien immer. Zoo ook hier. Wanneer wij dit 90 M. lange en 67 M. breede kerkgebouw met zijn 42 pilaren binnenkomen dan treffen ons het eerst de gekleurde vensters. Er is een raam met alle wapens van Amsterdam's burgervaders van 1578—1804. Een volgend raam heeft betrekking op den Vrede van Munster. Men leest er het volgende dicht:

„Philippus teekent met syn handen
 Het vreeverbondt met seven landen,
 En staat syn recht en titel af,
 Dit tuyght het segel, dat hij gaf".

Verder nog voorstellingen op glas van 't sterfbed van Maria, De geboorte en aanbidding van Jezus, bezoek van den Engel Gabriël, enz. Tegen een zuil een gedenkplaat voor de componist en orgelist van de Oude Kerk, Jan Pietersz. Sweelinck 1562—1621.

Wij zien nog het grafmonument van Jacob van Heemskerk, die in 1607 voor Gibraltar is gesneuveld. Een massief koperen koorhek uit 1650 en gemaakt door Jan Kistemaker.

In het koor bevinden zich nog koor- of kanunnikenbanken. Deze banken hebben opklapbare zittingen. Deze zittingen zijn aan de onderzijde voorzien van misericordes. Bij de lithurgie van den kerkdienst was het de geestelijke, die in deze banken hadden plaats genomen voorgeschreven langen tijd aaneen te staan. Deze misericordes dienden er nu voor om deze geestelijken hierbij eenige steun te geven en vertoonden de zonderlingste voorstellingen.

Zoo ziet men er een aap in een boek lezen, een vrouw in 15e eeuwse kleederdracht, die een naakte jonge vrouw van een lintworm bevrijdt, een man die tusschen 2 stoelen gaat zitten,

een man die zich op een niet nader te omschrijven wijze van muntstukken ontlast, en nog andere rariteiten.

Jammer dat wij het prachtige orgel met z'n pl.m. 4600 pijpen niet konden beluisteren.

Van de Oude Kerk zouden wij naar den Begijnenhof gaan. Hierbij bleek onze leider, de heer Trouw, een fijnen neus te hebben. Wij kwamen door de Pijlsteeg (of dat niet anders kan weet ik niet) waar halt gehouden werd voor den fraaien gevel uit 1689 van Wijnand Fockink. Het is een mooie gevel en door de ruiten ziet men een echt gezellig Oud-Hollandsch binnenhuis. De eigenaar, die zoo men mij vertelde ook lid van onze vereeniging is, trakteerde hier het gezelschap op z'n „half om half". Deze drank werd hier op z'n Oud-Hollandsch gepresenteerd. In leuke oude glazen, die op de toonbank stonden werd ingeschonken en wel zoo gul, dat men genoodzaakt was het eerste slokje te nuttigen terwijl het glaasje nog op de toonbank stond. Over 't algemeen werd deze versnapering ten zeerste gewaardeerd en hoewel we zelf haar niet hebben genuttigd, zeggen wij den gullen gever toch hartelijk dank.

Onze weg vervolgende kwamen wij vanuit het gewirwar in de Kalverstraat in de rustige sfeer van den Bagijnenhof. In een vertrek, waar verschillende oude voorwerpen ten toon gesteld stonden, werden wij ontvangen door den kapelaan. Op zeer boeiende wijze vertelde hij ons van het verleden van dezen Hof. Met gloedvolle kleuren werd ons hier de historie van het mirakel van Amsterdam geschilderd, waaraan ons telke jare de Stille omgang in het nachtelijk duister door duizenden pelgrims door Amsterdam nog herinnert. Geschilderde vaandels, die bij de eerste processies reeds werden gebruikt waren hier aanwezig. Na een wandeling door den opvallend rustigen Hof in deze woelige stad namen wij afscheid en wij willen in dit verslag onzen tocht niet vervolgen alvorens onzen geachte leider u mijn heer kapelaan hartelijk dank te zeggen voor de aangename wijze, waarop u de verborgenheden van den Bagijnenhof voor ons hebt ontsloten.

Naast de geest stelt ook ons lichaam aan ons arme stervelingen zijn eischen. Dit begonnen we danig te merken en niemand had er dan ook wat op tegen om te gaan koffietafelen in 't tramstation. Vanwege den eetlust der gasten had de koffietafel het zwaar te verduren, maar doorstond deze proef prach-

tig. De gérant had alle eer van zijn werk en hij had gezien de moeilijke tijdsomstandigheden op waarlijk voortreffelijke wijze deze tafel samengesteld. Er heeft zich aan deze koffietafel nog een anecdote afgespeeld zonder dat dit den aanzittenden is opgevallen. 'k Wil dit voorval hier echter voor het nageslacht vastleggen. U kent allen onze penningmeester. Het is een nauwgezet man. U kunt zich dus ook voorstellen wat het voor hem is geweest toen hij tijdens het koffietafelen tot de ontdekking kwam, dat er één gast was, die zonder betaling aanzat. Ja, dat kon bij onzen besten penningmeester niet door den beugel. Z'n medecommissieleden trachten hem al gerust te stellen en vonden het zoo erg niet. 't Gelukte echter niet hem van plan te doen veranderen en dus de zaak onderzocht. Het geval kwam gelukkig tot klaarheid. De penningmeester was te bescheiden geweest. Hij had zichzelf niet meegeteld, maar de kelner wel! Beste heer Bastert ik vertel dit met temeer vrijmoedigheid daar ik er ten volle van overtuigd ben, dat het geen boos opzet is geweest, maar louter een vergissing. Laten wij nu even lachen, 't is beter dat men om je lacht dan dat men om je huilt. We zijn het er och allemaal over eens, dat je prachtig zorgt voor onze duiten.

Na de koffietafel lag de motorboot gereed, die ons door Amsterdam's grachten zou varen.

Een heerlijk iets die stad vanaf het water te zien. De heer Trouw zat bij de luidspreker en zoo vernamen wij steeds bijzonderheden van de belangrijkste gebouwen, waar wij langs voeren. Halverwege onze vaart door Amsterdam's grachten stapten wij aan wal om het woningcomplex „Landlust" in oogenschouw te nemen. Dit complex, bestaande in een 700-tal woningen, werd door een drietal woningbouwverenigingen gesticht. De verschillende deelen werden ontworpen door de architecten Versteeg, Vorkink en Merkelbach & Karsten. Nu zijn er in de nieuwe uitbreidingen van Amsterdam tientallen woningcomplexen te zien, zoodat er wel een bijzondere reden voor geweest moet zijn, waarom de Heer Trouw ons juist naar dit complex bracht. Staande tusschen een paar bouwblokken vertelde de heer Trouw ons, waarom hij ons speciaal dit complex liet zien.

De huizen van „Landlust" zijn gebouwd volgens de nieuwste inzichten op woninggebied. Totnogtoe heeft men 'n bouw-

terrein steeds rondom volgebouwd. De hoekperceelen kwamen er bij deze wijze van bouwen wat licht en lucht betreft aan de achterzijde altijd zeer bekaaaid af. Bovendien kleeft er aan deze bouwwijze nog een ander bezwaar. Bouwt men op deze manier blokken met 4 à 5 woonlagen boven elkaar dan ontstaat er een binnenhof met rondom 12 à 15 M. hooge achtergevels. Bij elken zonnestand blijft in dit geval een groot gedeelte der gevels in de schaduw.

Daar zon voor den mensch beteekent Leven, geeft de bovengeschetste bouwwijze geen ideale bewoning.

In architectenkringen heeft men daarom gezocht naar een andere en betere oplossing. Zulk een nieuwe bouwwijze is gevolgd bij de tot standkoming van „Landlust”. Wij zijn den heer Trouw zeer dankbaar dat hij ons er mee deed kennis maken. Hier geen vierzijdige bebouwing van het bouwblok, maar slechts de 2 lange zijden worden bebouwd, terwijl één der korte zijden alleen met beganegrondbouw is afgesloten. Bij deze z.g. strookenbouw verkrijgt men een open bebouwing, waarbij ook de achtergevels een goede bezonning ontvangen. Door het vrije uitzicht aan de kopeinden der bouwblokken is het beklemmende gevoel van de binnenplaatsen achter de huizen vervallen. De bouw van de beganegrondtypen aan één der kopeinden maakt het mogelijk ook voor ouden van dagen een passende woning in het complex op te nemen. Deze menschen behoeven juist een woning zonder trap.

Het zijn echter niet alleen de woningen, die onze aandacht vragen, maar ook de straten zijn volgens een nieuw principe ontworpen. Aan de groote verkeersaderen komen uitsluitend de winkels en andere bedrijven. De woonhuizen komen aan straten met uitsluitend wijkverkeer. Deze verkeersbeperking komt het rustig wonen zeer ten goede. Wij kunnen dan ook niet anders zeggen dan dat „Landlust” vol nieuwe en goede vondsten zit, maar naar onze smaak is de architectuur der huizen wat al te zakelijk. Een huis moet toch nog iets anders zijn dan een „woonmachine”. De hier gevolgde bouwwijze met wat meer gezelligheid, een beetje genoegelijker, wat meer kleur, zoodat de bewoners een waarlijk „thuis” krijgen en we zijn het ideale zeer nabij.

De bezichtiging van dit complex was voor ons Niftarlakers, zeer nuttig. Leden van een oudheidkundig genootschap

moeten altijd terdege oppassen dat ze niet muf en duf gaan worden. Naast onze liefde voor het oude moeten wij ook een open oog houden voor het tegenwoordige. Het Leven staat niet stil. Het jaagt steeds voort en daarmede wisselen de behoeften, waaraan voldaan moet worden. Daarom zal de tegenwoordige bouwkunst noodwendig anders moeten zijn dan die uit vorige eeuwen. Trots verschil zal echter een gouden draad allen verbinden, omdat het primair steeds was en steeds blijven zal, dat bouwen is het zoeken van bescherming tegen de elementen en een voldoen aan den drang naar gezelligheid. Dit vindt men reeds bij den oermensch die voor beschutting de grot in gaat en daar zijn primitieve schilderingen maakt om te voldoen aan z'n drang naar gezelligheid, maar wij vinden dit ook in de huizen der 20ste eeuw. Ook aan het huis uit de 20ste eeuw ligt het zelfde beginsel ten grondslag, maar het is geperfectionneerd. We behoeven echter geen sprong tot den oermensch te maken om verschil te kunnen constateeren. Het laatste doel van onzen tocht zal ons reeds doen zien hoe enkele eeuwen vooruitgang brachten. Wij voeren nog naar het Prinseneiland, een oude stadsbuurt uit het begin van de 17e eeuw. We hebben hier eigenlijk 4 gedeelten, te weten; Nieuwe Teertuinen, Prinseneiland, Bickerseiland en Zandhoek. Spreken de eerste en de laatste benaming voldoende voor zichzelf, het Prinseneiland dankt zijn naam aan Prins Frederik Hendrik en het Bickerseiland van Dr. Jan Bicker, de schoonvader van den grooten Raadpensionaris Johan de Witt.

In den Zandhoek zagen wij nog het atelier van den schilder Breitner.

Onze leider bracht ons hier in sloppen, met afschuwelijke woningtoestanden. Dan beseffen wij, dat met het Leven ook de eischen, die eraan gesteld worden, veranderd zijn. Dat zijn geen woningen, die ons bevredigen. Wat het stadsbeeld echter betreft moet ik het eerlijk bekennen, dat hij meer bekoort dan „Landlust”. Zie zoo'n ophaalbrug met daarachter de pakhuizen. Zie wat een kleur. Het gevoelige geel van de brug met daarachter de bruinroode gevels met hier en daar het accent van het Bremergroen der deuren. Dat doet prettig aan, dat is warm. Waarom daar op „Landlust” zoo'n koude kleur voor gevelsteen en die akelige alluminiumverf op de ramen? Waarom niet op het goede van het oud-Hollandsche stads-

XXVII

beeld voortgebouwd? Zeker, veel moet er veranderen, maar laat ons toch ook weten te waardeeren! Voor kleur en verhoudingen had men een fijn gevoel. Wij behoeven niet met een hautain gebaar alles beter te willen weten. Dit leidt tot schade van ons hedendaagsche stadsbeeld.

Zie hier, geachte lezer en lezeres, wat er alzoo van de excursie bij mij is blijven hangen. Ik vertrouw, dat het u voldoende is geweest en laten wij hopen tot ziens op de excursie 1941.

Amersfoort, 10 Oct. 1940.

G. ADRIAANS.

De inname van het Fort Nieuwersluis

(19—21 September 1787).

Aan het einde van zijne zeer lezenswaardige „*Schets van de geschiedenis van Loenersloot*”, verschenen in het Jubileum-Jaarboekje (1937) van ons Genootschap, heeft Jhr. P. H. A. Martini Buys de bezetting van het aldus genoemde „*Looner Schlosz*” door de Pruisen in 1787 gememoreerd, en de schrijver haalde daarbij aan een in 1875 te Berlijn verschenen boekje van Freiherr von Troschke, die de verovering van het slot op 20 *October* (bedoeld zal zijn: *September*) vermeldt.

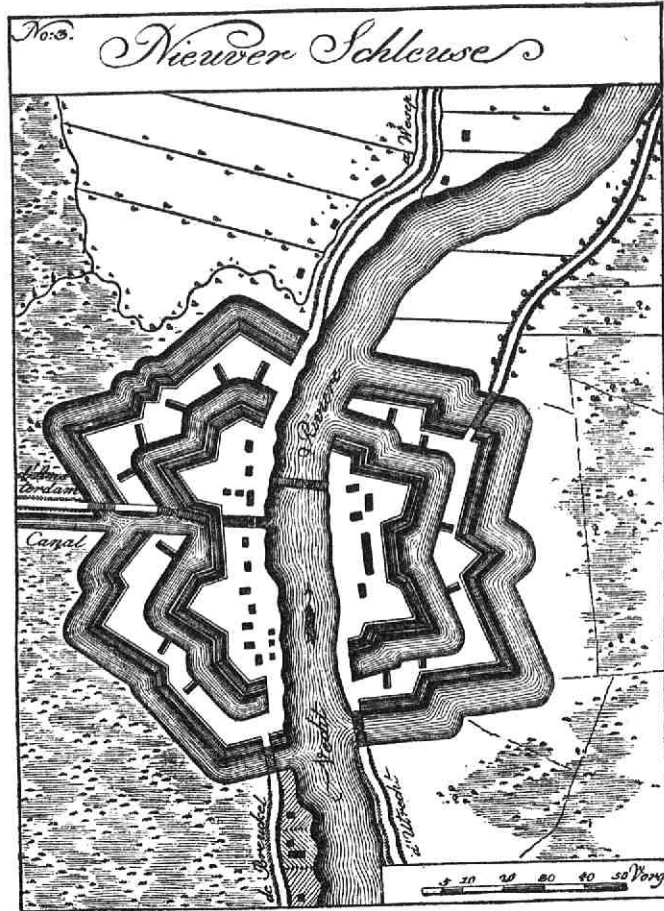
In verband met het bovenstaande moge ik wijzen op een ander werk over de gebeurtenissen, welke in den herfst van 1787 in ons Vaderland plaats grepen, n.l. op de *Histoire de la Campagne des Prussiens en Hollande en 1787*, beschreven door den generaal-majoor de Pfau, en in 1790 te Potsdat uitgegeven, waarin wij eene beschrijving vinden van de vermeerstering van het Fort Nieuwersluis, in welk feit en in de omstandigheden, waaronder het plaats had, de lezers van Niftarlake's jaarboekje wellicht belang zullen stellen.

* *
* *

Zooals genoegzaam bekend mag worden geacht, stonden de troepen, welke door den Koning van Pruisen, Frederik Wilhelm II, hierheen gezonden werden, teneinde van de Staten van Holland satisfactie te erlangen voor de beleediging, der Prinses van Oranje, zijne zuster, aangedaan, onder bevel van Carel Willem Ferdinand, regeerende hertog van Brunswijk, een neef — oomzegger — van den in onze Vaderlandsche Geschiedenis welbekenden „dikken hertog” van Brunswijk-Wolffenbüttel.

Het bevel over de troepen der Patriotten was door deze lieden toevertrouwd aan den Rijngraaf van Salm-Salm — schandelijker nagedachtenis — die in den nacht van 15 op

16 September heimelijk met eenige troepen — en, niet te vergeten, met medeneming van de krijgskas — Utrecht had verlaten. Hij was langs de Vecht gemarcheerd tot Nieuwersluis en vandaar naar Amsterdam, waar men de poorten voor hem

gesloten hield. Nadien is er nimmer iets meer van dezen ridder van de droevige figuur vernomen, die het in hem — zij het dan door de Patriotten — gestelde vertrouwen zoo zeer heeft misbruikt.

Het fort te Nieuwersluis, welks kanonnen door de Pruisen niet zonder beteekenis werden geacht, strekte zich — gelijk

de Heer J. D. Bastert in zijn artikel „Schutsluis en Schans te Nieuwersluis”, verschenen in het jaarboekje van 1935, reeds deed uitkomen — toenmaals aan beide zijden van de Vecht uit en nóg zijn aan de Oostzijde der rivier achter de gebouwen der voormalige Pupillenschool, thans kazerne van het Dépôt der Politietroepen, de sporen der aldaar gelegen hebbende verschansingen te onderkennen.

Met 3 divisies rukten de Pruisen den 13-den September 1787 ons land binnen: aan die onder commando van luitenant-generaal von Lottum, welke over de brug bij Westervoort trok en bevel had, om over Arnhem, Lunteren en Barneveld naar Amersfoort te gaan, zou ook de overmeestering van Nieuwersluis worden opgedragen.

Nadat de schans bij Uitermeer en het fort Hinderdam waren bezet, hetgeen alles zonder noemenswaardige verliezen aan beide zijden geschied was, begaf de tot de divisie-von Lottum behorende generaal Graaf von Kalkreuth zich uit Naarden, via Loosdrecht en Tienhoven, op 19 September naar Breukelen, teneinde de omstreken van Nieuwersluis te verkennen, welke hij bij uitstek drassig bevond, terwijl bijna het geheele terrein geïnundeerd bleek te zijn. Liever dan van de zijde van Tienhoven te attaqueeren, achtte hij het raadzaam, het fort van de Westzijde der Vecht aan te vallen, en hij zond kapitein von Quitzow met eene afdeeling over den Oud-Aaschdijk, welke als uiterst smal en moeilijk begaanbaar wordt beschreven, ook al wegens de plaats gehad hebbende inundeeringen, naar Ter Aa. In een molen tusschen Breukelen en Ter Aa liet hij een onderofficier met 12 man achter en eene even sterke afdeeling in eene boerderij in die omgeving.

De commandant van Nieuwersluis, kolonel d' Averdout, den toeleg bemerkende, trachtte door eenige uitvallen de verbindingen der Pruisische posten te verbreken, hetgeen echter niet gelukte. Teneinde de bezetting in het onzekere te laten, wáár de eigenlijke aanval zou plaats hebben, werd zij ook aan den Oostelijken Vechoever verontrust, en wel door eene troepenafdeeling, welke vanuit Oud-Loosdrecht naar de door de Patriottentroepen vrij sterk bezette Mijndensche Sluis zou marcheeren, alwaar, volgens ingekomen berichten, de brug was afgebroken. Voorzien van planken en balken tot

herstel der brug, arriveerde majoor von Niebelschutz aan het dorp Mijnden (Generaal de Pfau noemt het zich aldaar ook toen ongetwijfeld bevonden hebbende huizencomplex tenminste „village”), doch vond de versterking en de voorste huizen verlaten. Het grootste gedeelte van de wacht aan de Sluis was op het fort teruggetrokken, maar enkele soldaten waren nog achtergebleven en vuurden vanuit een groot gebouw, door eene gracht omringd (de Ridderhofstad Mijnden wellicht?) en vanuit eenige nabijzijnde huizen. Spoedig daarop echter namen de Patriotten de vlucht, met achterlating van 3 kanonnen. Wel ondernam de bezetting van het fort nog een aanval op de aanrukkende Pruisen, doch, misschien uit vrees voor een krijgslist, trok zij zonder succes behaald te hebben, op Nieuwersluis terug.

Na ondersteuning verzocht te hebben aan den te Vreeswijk geposteerden commandant, zond generaal von Kalkreuth den volgenden morgen een officier, vergezeld van een trompetter, naar het fort Nieuwersluis, teneinde den commandant te sommeeren, zich over te geven; voldeed deze hieraan, dan zou het garnizoen vrij mogen vertrekken, terwijl in het tegenovergestelde geval geen kwartier gegeven zou worden. De commandant van het fort, die een bekwamen Franschen genie-officier bij zich had en vertrouwde op zijn talrijke troepen, waaronder Fransche artilleristen, zond een weigerend antwoord. Van een groot aantal deserteurs werd inmiddels vernomen, dat het meerendeel der bezetting bestond uit burgers, uit gehuurde troepen en uit lieden, die op het eerste teken van een ernstigen aanval hunne wapens zouden neerleggen, terwijl van eene andere zijde berichten binnenkwamen, dat men gebrek had aan levensmiddelen, welke uit Amsterdam moesten worden aangevoerd, zoodat, wanneer de Pruisen slechts het slot Loenersloot aan den Amstel zouden bezetten, de mogelijkheid van toevoer zou zijn afgesloten en men dus zou moeten capituleeren.

Reeds eerder had generaal von Kalkreuth het plan opgevat om ter nauwere insluiting van het fort Nieuwersluis ook aan de Geuzensloot een post te plaatsen, en vandaar uit Loenersloot te verkennen, alsmede eenige andere naburige plaatsen, — doch het ontbrak hem daartoe aan de noodige manschappen. Hoewel hem door de bewoners van boerenhofster-

den verzekerd werd, dat Loenersloot, Vreeland en Baambrugge wemelden van soldaten en dat het slot zelf door 150 man bezet was, waagde de generaal eene verkenning: het bleek alda, da er geen bezetting aanwezig was; de brug, die opgehaald was, werd op eerste aanmaning neergelaten, en de Pruisen waren meester van het slot. Nog viel hun een brief in handen van den commandant van Nieuwersluis, in welk geschrift het gebrek aan levensmiddelen op het fort ten duidelijkste aan den dag trad.

Op 21 September liet de generaal den fortcommandant weten, dat het slot Loenersloot door hem bezet was en dat hij thans van alle zijden was ingesloten, zoodat hij dus beter deed, zich met zijn garnizoen krijgsgevangen te geven. Na eenig delibereeren besloot de commandant tot de overgave van fort en bezetting, bestaande uit 3 bataljons en 39 officieren, alles bijeengenomen 761 man, waaronder 36 Fransche kanonniërs en 64 patriotten.

Een aanzienlijke buit, ca. 50 kanonnen, een aantal Coehoornmortieren, ammunitie, geweren, vaandles enz. viel den Pruisen, wier troepen uit 260 man hadden bestaan, in handen. Zonder dat de aanvaller zich er veel moeite voor had behoeven te geven, had het fort zich na 2 maal 24 uren overgegeven. Luitenant-kolonel de Hartog werd belast met het bezet houden van de vesting.

Toen de te Vreeswijk ter ondersteuning aangevraagde troepen Breukelen bereikten, was de overgave van Nieuwersluis reeds een voldongen feit.

Aan het garnizoen werd toegestaan, met militaire eer en met wapenen en vaandels en 2 kanonnen uit het fort te trekken: op een der tusschen Nieuwersluis en Breukelen gelegen buitenplaatsen zouden dan de wapenen worden nedergelegd en vandaar zou de bezetting zich als krijgsgevangene naar Utrecht hebben te begeven. Officieren en soldaten en ook de gewapende burgers zouden hunne bagage mogen behouden; voor de gewonden werd behoorlijk zorg gedragen; de gevangen genomen 7 Pruisen werden overgeleverd en met karren en schuiten werd de bagage vervoerd, waarvoor 2 uur tijds werd gegeven. Aan het verzoek, om de officieren op parool vrij te laten, kon generaal von Kalkreuth persoonlijk niet voldoen, doch hij zegde toe, de aanvraag terstond aan den Hertog van Brunswijk te zullen

overbrengen en zeide, niet te twifelen of deze zou ze toestaan.

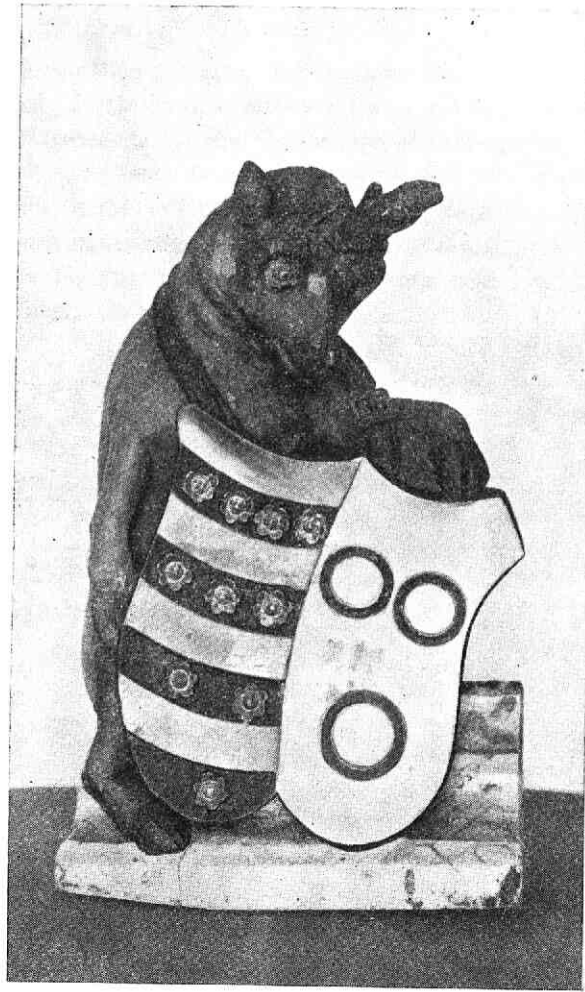
Onder dagteekening: Breukelen, 21 September 1787, werden de voorwaarden door den generaal geteekend.

* *

*

Aldus eindigde deze episode uit het voor ons land en ook voor het oude Niftarlake veelbewogen jaar 1787. In de tweede helft van November waren de laatste Pruisische troepen weder vertrokken en brak eene periode van rust aan, welke helaas niet lang zou duren. Want reeds spoedig werd in de verte het gerommel van het onweer der Fransche revolutie vernomen, dat weldra naderbij zou komen met zijne voor ons Vaderland funeste gevolgen.

Mr. E. VAN BEUSEKOM.

De „Eenhoorn” te Maarssen.

In de R.K. Pastorie te Maarssen wordt een oude herinnering bewaard aan de voormalige brouwerij, het latere logement „de Eenhoorn”. Het een in eikenhout bewerkte Eenhoorn, welke als schildhouder fungeert bij een wapenschild, dat in het kort wordt beschreven, als volgt:

Het schild is gedeeld: rechts afwisselend met fazen van goud en keel, waarop gouden rosetten. Links drie (2, 1) ringen van keel op zilver.

Dit heraldisch stuk diende vroeger als bekroning van de tapkast of het buffet in de zaal van het logement „de Eenhoorn”, dat naar dit wapenschild zijn naam droeg. „De eenhoorn”, zoo luidde het oude verhaal, is geen groot dier, maar gelijkt veel op een geit of hinde, en heeft slechts één enkelen hoorn midden op het voorhoofd. Ofschoon zachtmoedig van aard is hij zeer schuchter en schuw en vlucht weg bij elk geluid dat zijn oor treft. Alleen voor de stem van een maagd is hij niet bevreesd; integendeel, zoodra hij ze verneemt, loopt hij op haar toe en zoekt bij haar zijn toevlucht”. De zinnebeeldige betekenis van dit dier lezen wij bij G. W. van Heukelum, De St. Nicolaaskerk te Jutfaas, blz. 40—41, en bij fr. Dalmatius van Heel, o.f.m. „De eenhoornen van Sinte Marie” in Jaarboekje van Oud-Utrecht, 1930, blz. 66—67. „De sage van het wonderdier dat men unicornie of rhinocereos heette was uit de christelijke oudheid door van Maerlant en anderen aan onze vaders overgeleverd. Zijn hoorn gold als voorbehoedmiddel tegen vergiftiging, ja, als medicijn tegen alle kwalen”. (W. Moll, Kerkgeschiedenis van Nederland, II. 3. blz. 172).

Dit over het dier, dat als schildhouder diende, en nu een enkele opmerking over het wapen zelf. Het is waarschijnlijk het wapen van Zoudenbalch-Schouten van de Kelder. In het midden der 15de eeuw is Hubert van Zoudenbalch getrouwd met Waltera Schouten van de Kelder. Op 29 November 1581 werd het huis Ter Meer overgedragen aan Gerard van Zoudenbalch, gehuwd met Barbara van Meerten van Esschenstein

(zie hierover de Genealogie van Van Beeck Calkoen, Rijksarchief Utrecht en bij Wittert van Hoogland, de Ridderhofsteden in de provincie Utrecht).

Het wapenschild wijst op verband van de brouwerij met de Heerlijkheid Ter Meer. Nu kan men hier de vraag stellen, wat had de toenmalige Heer van het huis ter Meer met deze brouwerij uit te staan?

Waarschijnlijk hebben wij hier te doen met één van die „heerlijkheidsrechten” welke aan adellijke huizen dikwijls waren verbonden, zooals het vischrecht, zwanendrift, molen- en windrecht, veer-, brug- en tolrechten, waarbij ook wel eens voorkomt het recht van gruit, of brouwen van bier. In zulk geval mocht zonder verlof van den heer der Heerlijkheid geen molen of brouwerij worden opgericht, en moest meestal voor het verleende verlof een jaarlijksche recognitie betaald worden. (Zie Mr. A. S. de Blécourt, Ambacht en Gemeente, 1912. Vergel. Bierbrouwerijen en bierhandel in Nederland, Historische opmerkingen, in Vragen van den dag, 1900, blz. 81).

Het „brouwrecht” was een regale van den landsheer, die het over deed tegen jaarlijksche sommen. Dit gaf nog niet het „schenkrecht”; het bierbrouwen was een recht van de graven van Holland, die er ook toezicht over lieten uitoefenen.

Van de eigenlijke Brouwerij valt verder weinig te vertellen, doch op een verkoop-acte uit het jaar 1659 komt zij voor onder den naam van „Slijkenborg”. (Par. Arch. No. 48a).

De Eenhoorn als brouwerij wordt ons nog afgebeeld bij het gezicht op de Vechtbrug in de 18e eeuw. Op de gravure „t dorp Maarssen” van H. Schouten (met adres van Fouquet Amsterdam) zien wij de biervaten liggen op de kade langs de Vecht, evenals op de gekleurde kopergravures van H. Schouten (E. Maaskamp exc.).

In de 19e eeuw werd de Brouwerij opgeheven naar het schijnt, want als op 31 Mei 1809 Hendrik de Jong, gehuwd met Ida Molkenboer, de bierbrouwerij heeft overgedaan aan J. L. Dolmans, vernemen wij alleen maar meer van het logement de Eenhoorn. Op 31 Augustus 1847 was Johannes Henricus Dolmans eigenaar van de Eenhoorn. Het perceel werd bij de notarieele verkooping omschreven als volgt: „Het

gerenommeerde Logement en koffijhuis genaamd de Eenhoorn gelegen aan het aangenaamste en levendigste gedeelte van de rivier de Vecht en aan de Brug of Breestraat te Maarssen bestaande in eene solide en goed ingerichte Huiszinge bevattende veertien zoo boven als beneden kamers, waaronder een groote zaal merendeels geplafonneerd, behangen, en van stookplaatsen voorzien, welingerichte keuken met fornuis, bakoven en welwaterpomp, wijn en provisiekelders, ruime en gedeeltelijk met planken beschoten zolders met knechtskamer en bergplaatsen".

Verder worden vermeld koetshuis met mangelkamer, stalving voor 18 paarden, benevens smaakvol aangelegden tuin met vruchtboomen.

Bij de gehouden verkooping werd het logement afgemijnd voor f 4400 door Willem Dolmans, die het aankocht voor rekening van Jan Kok in Maarssebroek. In de koopacte wordt als procurator ook genoemd Mr. Adriaan Karel Willem Ariëns, de vader van Maarssen's latere pastoor.

Op den 2den Februari 1882 werd de „Eenhoorn" met omliggend terrein aangekocht door het R.K. Kerkbestuur van den toenmaligen eigenaar H. J. Kok om aldaar een nieuw kerkgebouw op te trekken. Het kerkgebouw was voltooid in 1885 en het logement werd verbouwd tot pastorie, waarbij een gedeelte van het oude logement werd afgebroken. Wegens jaarlijks terugkeerende reparatiën en kostbaar onderhoud van dit huis liet Deken Nasz in 1892 de hedendaagsche pastorie bouwen, welke op 19 Maart 1893 werd betrokken.

A. E. RIENTJES.

Onder Fransche geweldenarij

Terwijl ik in de late avonduren mijn gedachten laat gaan over een onderwerp, dat geschikt zou zijn, om in Niftarlake's Jaarboekje behandeld te worden, weerklinkt hoog in de lucht motorgeronk en een paar seconden later dreunt van uit de verte het gebulder van het afweergeschut, ten teeken, dat, al is het nachtelijk uur niet ver meer verwijderd, de wachters bij de kanonnen op hun post zijn en dat geen vijandelijk vliegtuig ongehinderd onze steden en dorpen naderen kan. Het geschutvuur houdt nog even aan en ik hoor, hoe het zoemen van den gevaarlijken bommen-vogel zich steeds verder uit onzen gehoorkring verwijdert, totdat het niet meer — voor ons oor althans — waarneembaar is. Ook de dreigende stem van den afweerder zwijgt thans in deze omgeving.....

En als vanzelf dwalen mijn gedachten naar vroegere, langvervlogen tijden, toen óók de vredige dorpen van onze mooie Vechtstreek bestookt werden — zij het dan ook niet uit de lucht, omdat de „beschaving" en „vooruitgang" het nog niet tot die hooge sport van de Mars-ladder hadden gebracht — en vreemd krijgsvolk deze omgeving onveilig maakte. Tegelijkertijd dringt het besef tot mij door, welk een enorm verschil er valt waar te nemen tusschen de bezadigde en correcte houding, aan den dag gelegd door hen, die in den jare 1940 het Nederlandsche grondgebied bezetten en de onduldbare geweldenarijen, waaraan ons volk was blootgesteld in de 17e eeuw, en met name in het jaar 1672, toen Fransche troepen plunderend en mishandelend, van dorp tot dorp trokken.

Historieboeken kunnen leerrijke bijzonderheden vermelden, maar dan geef ik er toch steeds gaarne de voorkeur aan, te rade te gaan bij die bronnen, welke het meest betrouwbaar geacht kunnen worden. Als het dan gaat om te boek stelling van gebeurtenissen uit het jaar 1672, kan ons zeker wel het best van voorlichting dienen degene, die betrekkelijk korten tijd na de gruwelijke voorvallen uit dat tijdsbestek, ze heeft neergeschreven. En de betrouwbaarheid van die gegevens

neemt in niet geringe mate toe, als wij weten, dat de schrijver zelf Franschman was, zoodat moeilijk van partijdigheid of overdrijving gesproken zal kunnen worden.

Wien zou men dan in dit geval nu beter kunnen gelooven, dan degene, die in 1674 een boek schreef over de „Fransche Tyrannie” (verschenen t' Amsterdam, By Ian Claesz. ten Hooren, Boekverkooper over 't oude Heerelogement 1674) en die op bladzijde 126 schreef:

„Terwijl ik besigh was om dese Fransche Tyrannye, door een geleerde pen in de Fransche taal beschreven, aen onse Hollanders, door het Drukken in de Nederladtsche tael, gemeen te maken, quamen my verscheiden staaltjes van de beleeftheyt¹), of liever gruweligheden der Franschen schriftlijk voor, die ik dienstig geacht heb, als een Historisch Verhael van hun Tyrannye, hier by te voegen, om, neffens d' anderen, tot medegetuigen van de aart der Franschen te verstreken”.

Thans dus even het woord aan den vertaler, die ons het volgende vertelde: „De Fransche Macht, met een gruwelijke woede in 't Jaer 1672 tot de Nederlanden ingeborsten zijnde, en sich met verdrach van de stadt U-trecht versekert hebbende, veste daer de voornaemste zetel van hun heerschappij in dese gewesten. Doch dese krede lieden, hun tyrannige aert niet lang verbergen konnende, quamen op de tweede van Augustus in 't selfde jaer op Loenen aen en op Kronenburg, een Slot, aen hetselfde dorp aen de Vecht gelegen, vermeestert hebbende, borsten, gelijk een snelle stroom, tot het voorgedachte dorp in, 't welk sy in dsselfde en in de volgende dag, roofgieriglijk uitplonderden, gelijk sy eenige dagen daarna, en namaels weer tot verscheydene tochten hebben gedaen, en ondertusschen seer onbesuisdelijk en wreedelijk met degenen, die hun geweld niet konden ontvluchten, gehandelt”.

Wij vernemen verder uit het verhaal, dat het aanvankelijk den schijn had, alsof de bewoners van Loosdrecht („een dorp, wel twee uren gaens lang en aen 't Hooge gelegen”) aan de plunderingen en misdaden van het Fransche krijgsvolk zouden ontkomen. Zulks zou een gevolg zijn van het feit, dat op Woensdag 5 October 1672 de Hertog van Luxemburg de afgevaardigden van Loosdrecht, die een groote som gelds kwa-

men brengen, bijzonder vriendelijk ontvangen had en de verzekering had gegeven, dat de bevolking „niet de minste ongelegetheyt aengedaen sou worden en dat sy op Sterdag daer-aen, tot hun volkomene sekerheit, acte en geschrift, daer af souden verkrijgen". Maar het zou anders uitloopen, dan de Loosdrechtenaren vertrouwd hadden.

Op 8 October, nota bene op den dag, waarop de „volkomene sekerheit" gegeven zou worden, krioelde het van krijgsvolk op de Hilversumsche heide en een bende van 100 ruiters trok naar Loosdrecht. Onderweg maanden zij iedereen aan, zich rustig te houden, omdat niemand iets te vreezen zou hebben. Maar de bewoners van Kortenhoef weigerden den ruiters verderen doortocht, zoodat zij moesten terugkeeren en toen verschansten zij zich bij Oud-Loosdrecht. Gedurende de volgende dagen hebben deze ruiters de burgerij uitgeplunderd en op de wreedste wijze mishandeld. Uit het geheele dorp konden nauwelijks 20 koeien gered worden; het overige vee, òf weggevoerd door den vijand, òf wel „gekeelt en wechgeworpen".

Vele burgers vluchtten over de ondergelopen landen, maar konden aan het geweld van de Franschen toch niet ontkomen, en „in 't water te klappertanden staende, waren sy genootzaekt hun klederen aen dese onbesuisden tot een roof te geven. Geen ouderdom, noch jaeren wierden verschoont, ja zelfs geen oude vrouwen van 80 jaeren, van dewelken één met een opgeraapt dekentje, of wechgeworpe kleetje over haer naekt lighaem een half uur gaens moest sukkelen, totdat sy eyndelyk wat meer deksel vond".

Ook in Nieuw-Loosdrecht werd op schandelijke wijze huisgehouden; de Franschen legden een wreedheid aan den dag, welke weinig verschilde met die der Kozakken, waarover later zooveel verhaald is.

Toen de Franschen zich eenmaal van Utrecht hadden meester gemaakt, vermeesterden zij zonder veel moeite Loenen en Loenersloot en trokken langs de Geuzensloot en de Demmericksche Zuwe, op Waverveen en Botshol aan. Ook hier werd „sonder tegenstant gerooft en geplondert". Wel werd hier en daar een schans opgeworpen, maar dit bleek tenslotte weinig te baten.

Op den 7en November 1672 trokken de invallers, die overal schrik en verderf teweeg brachten, van Utrecht uit naar Ab-

coude. Het was een troep van ongeveer 500 man, van wie een 40-tal, gedeeltelijk door het water en over het ijs, voorbij het Slot, naar het dorp trok. Anderen bleven tusschen het slot van Abcoude en Baambrugge. De vorengenoemde 40 manschappen vielen in den nacht Abcoude binnen, schoten bij den eersten aanval twee inwoners neer en „maekten sulk een schrikkelijk geroep en geschreeu, dat de dorpswacht, het gedruis hoorende, en niet wetende, hoe groot het getal der Franschen was, sich met de meeste inwoonders, benefens hun wijven en kinderen, op het velt verschuilden, die, om de woede van hun vijanden t' ontgaen, ten meestendeel tot aen de kniejen in 't water staen moesten”.

Ondertusschen stak de vijand den brand in de voornaamste straten en huizen. Zelfs de kerk werd niet gespaard, maar werd op twee plaatsen in brand gestoken. Met hulp van eenige soldaten uit Weesp kon door de burgers, die onmiddellijk de klok gingen luiden, deze kerkbrand gebluscht worden. Ware deze hulp niet gekomen dan zou 't geheele dorp, waarvan nu ongeveer een derde deel bleef staan, geheel door 't vuur vernield zijn. Als staaltje van wreedheid vinden we nog geboekstaafd, dat mannen en vrouwen uit hun huizen werden gerukt „en ten deel aen de staerten der paerden, en ten deel bij het haer aen de voeten der ruiters gebonden werden, wierden voortgesleept. Soo sy onderweeg niet storven door 't geweld, dat hen aengedaen wierd, bezweken sij van de doorgestaene angsten”.

Ook Nigtevecht, „seker dorp, aen de Vecht en niet verre van Weesp gelegen”, kon aan de wreedheid en tyrannie der Franschen niet ontkomen. Op 20 Februari 1673 kwamen honderd man te voet en eenige dragonders in Nigtevecht, met uitdrukkelijk bevel van een der officieren, om alles te verbranden. De inwoners, van hun komst verwittigd, vluchtten over het ijs naar Weesp. Uit Hinderdam werden eenige krijgslieden ontboden, maar hun aantal was veel te klein, om tegen de Franschen te kunnen strijden, Huis voor huis werd in brand gestoken en zelfs ouden van dagen werden niet gespaard, zoodat „een oud man, die sich niet intyts uit de handen deser onbesuisde lieden had kunnen wechmaeken, wierd in de volgende dag meest verbrant onder de puinhoopen gevonden”.

Wij zouden aan de reeks van wreedheden, door de Fran-

schen in de jaren 1672 en 1673 begaan tegenover weerlooze burgers, nog heel wat kunnen toevoegen, maar wij hebben slechts een greep willen doen uit het vele materiaal, dat ons ten dienste stond, Zeer zeker blijkt uit dit alles wel, hoe in vroegere eeuwen degenen, die als overwinnaar een landstreek binnentrokken, zich gedroegen, en als wij thans, in den jare 1940, den blik laten gaan over onze landouwen, in het jaar, dat toch ongetwijfeld voor ons land er óók een van onvergetelijke historische beteekenis zal blijven, dan zien wij onze mooie Vechtstreek nog geheel ongerept; het onvolprezen vee graast rustig in de weiden; aan den horizon steken de oude kerktorens nog omhoog in de blauwe herfstlucht en onze mooie oude gebouwen zijn gespaard gebleven. De Nederlander is, van huis uit, geneigd een pessimistisch oordeel over alles te vellen, maar mogen deze bladzijden er toe hebben medegewerkt, om den lezer er van te doordringen, dat..... er toch nog reden tot dankbaarheid is.

September 1940.

Th. J. HOUTMAN.

Een Hofdichter en een Speelreis in 1692.

De *Hofdichter* is Anthony Jansen en de *Speelreis* ging van Ankeveen naar de Eembrug.

Misschien gaat het den lezer zooals het mij ging, toen ik kennis kreeg van deze „gebeurtenis”, en zegt hij: „Daar wil ik wel wat meer van weten”.

Al wat we uit het verleden weten, is op eenigerlei wijze te boek gesteld en als wij het oorspronkelijk geschrift in de hand houden, dan zijn we er zóó dicht bij als maar mogelijk is.

Ik had, ten opzichte van die Eembrug, dat voorrecht toen ik eenige jaren geleden in het bezit kwam van een oud perkament boek, waar op den rug geschreven stond: „Hofgedichten”. Het bleek dat er 11 boekjes in zaten gedrukt in de jaren 1690 tot 1740, waarvan er 9 gingen over buitenplaatsen en mooie plekjes langs de Vecht en elders in de oude gouw Niftarlake.

Dat boek was een buitenkansje, want in die dagen waren er een paar verzamelaars van „Vechtiana”, die niets los lieten.

Aan het eind van dit artikel geef ik een lijstje van de titels van alle 11 boekjes. Hier zal ik het slechts hebben over Anthony Jansen en zijn „Speelreis”. — Eerst de dichter.

Wij bevinden ons in niet zulk een slecht gezelschap met den dichter Anthony Jansen. Aangezien hij in Goes geboren was in 1621, heeft hij zijn plaats gekregen in de galerij van schrijvers door P. De la Rue opgericht in zijn Geletterd Zeeland, in 1734.

De beschrijving van De la Rue heeft weder de aandacht getrokken van den auteur van het eenige woordenboek, dat over onze oude dichters bestaat, ik bedoel P. G. Witsen Geysbeek, die zijn „Biografisch, Anthologisch en Critisch Woordenboek der Nederduitsche dichters” uitgaaf in 6 deelen, van 1821 tot 1827.

Dit is één van de weinige wetenschappelijke werken, die men kan opslaan wanneer men iets over een oud-Nederlandschen dichter wil weten. Hoewel de Nederlandsche letteren van Witsen Geysbeek's tijd af tot op den huidigen dag aan 4 en meer Universiteiten en Hoogescholen wordt onderwezen, heeft nog niemand zich, na de aanvullingen door A. J. van der Aa in 1844 gegeven, gewaagd aan een nieuwen „Witsen Geysbeek”.

Er is nóg zulk een boek, waar men informaties kan inwinnen, zooals straks blijken zal.

In Witsen Geysbeek slaan wij A. Jansen op, in het vierde deel, in 1823 verschenen, op bladz. 20 en 21. Hij werd geboren te Goes in 1621 en toen hij 30 jaar was verhuisde hij met vrouw en kind naar Amsterdam. Op zijn 24e jaar had hij een „Christelyck Vermaeck” gedicht, dat in 1645 te Haarlem uitkwam, waarop 9 jaren later een passend pendant verscheen, onder den titel van „Zederymen bestaande in Zangen en Gedichten” (Amsterdam 1654).

Laten we zeggen, dat dit krachtoefeningen waren, maar hij vond zich zelf pas veel later en wel in het genre van kleine gelegenheidsgedichten, bruiloftsverzen, verjaarverzen, graf-dichten en zulke „hofgedichten” als waarover wij het nu hebben.

Hij had den tegenvaller een beroemden dichter als zoon te hebben, en wel niemand minder dan Johannes Antonides van der Goes, den tweeden Vondel, een geweldige zwaan; zoo zeiden zijn tijdgenooten. En hoewel zoon's naamsvergrooting van burgerlijk Jan Jansen, zoo deftig in het Latijn en met zoo'n bijna edelen staart met „van der” eraan, blijk geeft dat de zoon zich van zijn talent en dichterlijke deftigheid wel bewust was, wordt dit ook erkend door Witsen Geysbeek, zóó zeer dat hij het den vader kwalijk neemt, dat hij het niet zoo ver gebracht had als zijn zoon.

Hoor hoe hij spreekt over het eigen genre, dat de dichter-vader gevonden had. Hij zegt dan, dat er „eenige weinige gelukkige bibliomanen” in het bezit zijn van „A. Jansens Gedigten, 3 deelen, Amsterdam 1679”. En dan gaat hij door: „Dit is eigenlijk eene *précieuze* collectie van eerst afzonderlijk voor goede vrienden gedrukte bruilofts- en verjaarsgedichten, rijmen op speelreisjes, buitenplaatsen, enz. naderhand in drie deelen geschikt en van titels voorzien”.

De „bibliomanen" (die uit Engeland kwamen) en het „précieuze" (uit Frankrijk) waren voor Witsen Geysbeek voorwerpen van minachting, welke minachting hij nog versterkt met een slotzin, die men in het moderne krantenwezen een „bonk" zou noemen. Want „op de boekveilingen" zegt hij, „besteden zekere lieden voor deze prullenverzameling van den vader f 20.— à f 25.— en begeeren voor geene zes stuivers den heerlijken Y-stroom van den zoon".

Dit is een merkwaardige uitspraak want het deelt ons mee — wat we nergens elders aantreffen — dat Jansen Sr. in 1823 nog vereerders had.

Als we nu wat meer willen weten van die afzonderlijk verschenen gelegenheidsgedichten, dan gaan we naar dat andere boek over onze letterkunde, waarop ik zoo even zinspeelde: de monumentale Catalogus van de zoo rijke bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, door J. T. Bodel Nyenhuis, voortgezet door Louis D. Petit, van 1887 tot 1889 verschenen. Ook hier heeft, in 50 jaar, nog niemand zich gewaagd aan een aanvulling.

Daar vinden we op de kolommen 525—576 van het eerste deel niet minder dan 90 van die afzonderlijke uitgaven opgesomd van Anthony Jansen. Ze loopen over de jaren 1678 tot 1699. Die gedichten zijn het eenige, waaruit we den dichter kunnen leeren kennen. Ik laat nu de twee bundels van „Christelyck Vermaeck" en „Zederymen" maar buiten beschouwing. Want ik heb een vermoeden, dat die van een anderen Anthony Jansen zijn dan den hofdichter. Immers, als hij in 1621 geboren was, dan is hij in 1678 pas op zijn 57ste jaar met de lusthoven en de deftige bewoners begonnen. Toen was zijn zoon Antonides, hier boven genoemd, al beroemd. En dan zou hij zijn laatste gedichten in 1699, op 78-jarigen leeftijd gemaakt hebben en dan was zijn treurig einde, waarover zoo straks, dubbel tragisch.

Maar hoe het ook zij, Andries de Leth, de uitgever van de zoo wel bekende en nog niet volprezen „Zegepralende Vecht" zegt dat Antonides de zoon was van den hofdichter. Verder hebben we echter Antonides en het verleden van Anthony vóór 1678 hier niet noodig.

Het wordt nu tijd dat wij de „Speelreis" zelf ter hand nemen en zien wat voor dichter onze A. Jansen was.

Al dadelijk boeit ons het keurig gedrukte titelblad, hetwelk ik hier zoo goed mogelijk naboots met behulp van den vakkundigen zetter van dit Jaarboek:

S P E E L R E I S ,

Na de Eembrug, door het Goy,

Met

WYNAND BLAAUPOT,

van zijne

HOFSTEEDE op ANKEVEEN.

A° 1692.

Er staat geen naam van een uitgever op, waaruit ik begrijp, dat het stuk niet in den handel was, maar gedrukt werd voor Wynand Blaaupot en door hem aan de deelgenoten aan de Speelreis als herinnering aangeboden. De dichter noemt zich bescheiden alleen aan het eind van de 8 bladzijden: A. Jansen.

Het was een prettige tocht, die goed was voorbereid. Mijnheer Wynand Blaaupot wilde de golvende korenvelden en de bloeiende heide van het Gooi zien en had daarom een „waagen menschen” uitgenoodigd. Hij nam ook een dichter mede om het uitstapje op maat en in rijm te herdenken; daaruit blijkt wel dat het een uitgaansdag was, die niet veel voorkwam, waarschijnlijk maar eens in het jaar.

Zóó was het nog in mijn jeugd, zestig jaar geleden, in Weesp. De welgestelden gingen ééns in het jaar uit rijden en deden dan precies zooals de Heer Blaaupot, ze kozen den zandgrond van het Gooi, om eens wat anders te zien dan den polder.

De deftige speelwagen was toen al afgedaald tot de vroolijke „Jan Plezier” (die nu weer opleeft), en ook al zette eens een statige oude heer den naam om in een „Johannes van Genoegen”, het populaire karakter van dien feestwagen was daarmede niet weggenomen.

En nu het verloop van Blaaupot's uitgaansdag.

Eerst ging het op 's Graveland aan en men bewondert de buitenplaats van Tromp, die met haar hooge boomen en het schoone water dat met haar heer gemeen heeft „te streeven over alles heen”. Ze zien de trekvaart die naar Hilversum zou loopen maar die in het zand „verlooren” was. Ze beklimmen den heuvel en zien den Dom en Soestdijk.

Het landschap, „bosschaadjes, beemden en waranden”, brengt het gezelschap zóó in verrukking, „als of me in 't hart van duitschland was”. Wat is er grooter lof voor ons land, dan het met het buitenland te vergelijken? Toen ik in Vreeland kwam wonen, in de maand Mei, zeide een bewoner tegen mij: „'s Zomers is het hier niet meer ons land”.

Wanneer men van de Alambertskade of van de oude Blokelaan het hooge geboomte van de Vecht naderde, dan was het uitzicht betooverend. Een veel bereisd man, die juist uit Italië terugkwam, was van meening dat de Loosdrechtsche plassen even mooi waren als de Italiaansche meren. Waarschijnlijk was hij den Loenerveenschen polder overgestoken en had, met stil water en zon het kleurige profieltje van de Horren gezien en daarachter weer water en het blauwe verschiet van het land van Hilversum.

Dan houdt de dichter Jansen beschouwingen over de

korenvelden, waar zij doorreden en hij vond het zeer merkwaardig, dat op dezen zandgrond het graan zoo goed groeide. Zijn herinnering ging terug naar zijn jeugd toen hij te Goes woonde, waar ook prachtige korenvelden waren, maar op zwaren kleigrond.

Deze passages uit het gedicht zijn blijkbaar de neerslag van ernstige gesprekken, die hij met den heer Blaauipot zelf of met de gasten hield, hij nam daarbij een zekere deskundige toon aan, waarmede hij zijn persoon handhaafde in het deftige gezelschap. Het was al héél wat, als men toen over Zeeland en Zuid-Beveland kon praten, dat ver weg lag en waar wellicht niemand van het gezelschap ooit geweest was. En dan Duitschland!

De gastheer had goed gezorgd en had vooruit naar de Eembrug geschreven, dat men moest rekenen op een „waagen volks”. Er was 14 pond baars. Er gingen denk ik zoowat 12 menschen in een speelwagen, dus er was genoeg, al was ook „na het uurwerk van de maag” een ieder „boven de ander graag”, zooals de dichter opmerkt.

Nu het gezelschap was uitgestapt, vond onze dichter geen passender bezigheid dan zich met de visch te bemoeien, hetzij dat Blaauipot hem een wenk gegeven had een beetje op te letten of dat hij er voor tijdverdrijf bijstond. Er was „waterbaars” en daarna „bootervisch”. De waard, zijn vrouw en hun „gemeene Spruit” waren dapper aan het werk. De dichter onderhield zich met het gezin en vernam, dat de man Samuel heette en „zijn vrouwtje” Geertrui. Achternamen hadden zulke menschen toen nog niet. Maar hij deed blijkbaar mee aan de voorbereidselen, want nadat Vrouw Geertrui had „gebooden” hoe het moest wezen, gedragen Samuel en hun spruit zich „aan dat besluit”. En dan laat A. Jansen daarop volgen: „En die dit gaf in Rijm te leezen, Wou in die zaak geen *breekspul* weezen”, en dat achtte de jonge Geertrui goed.

Wat hij dan precies moge gedaan hebben, geloof ik niet dat hem met het woord „breekspul” bij ongeluk een burgerlijk woord ontsnapte. In de dagen dat men nog met open rijtuigen met twee paarden bespannen in Amsterdam in het Vondelpark reed en daar draafde, dat de grond er van golfde, was het niet ongebruikelijk een bijzonder geslaagd

rijtuig te prijzen met de woorden „Wat een mooi spul!”.

Ongetwijfeld echter deed hij mee aan het eten. De „Zóó van veertien pond” ging op: „Elk weerde hem gelijk een held”, en er was ook „een glaasje wijn”, „dat in het ronde wierd voldaan”. Na den maaltijd maakte men een wandeling lang de Eem, „het hooge huis” was gedeeltelijk door de Franschen verwoest, een daad die na 20 jaar nog niet vergeten was; de tol aan de Eembrug belastte alle vaartuigen, die van Amsterdam naar Amersfoort voeren.

En toen ging men weer in den wagen. Nu heeft Jansen het over den koetsier, die Kornelis heette. Denkelijk zat hij op den terugweg op de bok. Zijn beschrijvingen worden nu aldoor korter. Ik denk dat de oude heer van de visch en den wijn wat slaperig geworden was. De tocht gaat door Eemnes, Baarn, Blarikum, Laaren, langs „de Taafel op 't hoogste van het Goy” waar men 60 steden en dorpen kon zien, maar men stapt er niet voor uit. Dan gaat het „over klei en zanden” met een omweg naar Huizen en dan over Bussum, en het gezelschap was 's avonds tijdig weer thuis. Avondeten was er niet:

„Elk trachte vlijtig na de kooy
Verzaadigt van 't gezicht op 't Goy”.

Er is in het gedicht iets eenvoudigs en de stemming is opgewekt. Jansen is blij, dat hij mee mag; hij weet zich best te schikken en schaamt zich niet voor zijn eenvoudige positie. De korte glorie van zijn zoon Antonides, die een deftig pak had aangetrokken, was voorbij en had den vader niet meegesleept. Zoodoende maakt hij met zijn gedicht een beminnelijken indruk.

Ik zal den lezer een verslag over de 90 boekjes, die de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde van dezen dichter bezit, besparen. Zij zijn nog slechts een gedeelte van 's mans oeuvre.

De „keurige liefhebber en vergaderaar van Nederduitsche Digtwerken”, de Heer Warner Lulofs, Koopman te Amsterdam, bezat er wel 140. En er bestond nog een tweede verzameling in het bezit van den heer Mr. Daniel van der Lip, die ze had uit de „Bibliotheca Hulsiana”. Het waren er 172,

loopende van 1679 en eindigende met het jaar 1699. Ze waren in 3 deelen gebonden.

Zóó vertelt Pieter De la Rue, ingelicht door Warner Lulofs, in zijn „Geletterd Zeeland”, in 1734 voor het eerst verschenen en in 1741 herdrukt. (bl. 406). De La Rue noemt Jansen en zijn vrouw Magdalena Steenaerts „geringe, dog eerlyke ouders”. Maar „schoon ongeletterd” was Anthony Janssen „van een hebbelyk verstand voorzien”. Uit zijn gedichten bespeurt men „eene goede natuur, bequaamheid van zeggen en geene ongerymde taal”. Deze meening kan een ieder, die een gedicht van hem in handen neemt, deelen. Zij maakten hem tot een gezochte hof- en lofdichter. Wij, die tot het proza zijn afgedaald of opgeklimmen (al naar men wil), zouden zijn beeld terugvinden in iemand, die een goede toast kan slaan.

Vier jaar vóór hij met Blaauipot meeging op de Speelreis had hij hem een „Nieuwejaarsgift” gezonden, waarin hij zich vermeit in het fraaie landhuis op Ankeveen en in de heerlijke groenten en vruchten, die er te genieten waren. Hij deed dit „uit zijn geheugen” en had er dus al van genoten.

Het buiten lag in het Hollandsche gedeelte van Ankeveen;

„In welkers einde, bij de Vaart na 's Graveland,
De plaats gestrekt leid”.

Op de weilanden van den Heer Blaauipot weidde Deensch vee,

„Dat Deenemarken zend verhongert, dor en schraal”,

maar dat in zes maanden geheel op zijn verhaal komt

„Met klompen vet en vleesch, gehecht om spier en schonken”.

Dat waren de „Deensche ossen” waarvan Vondel bad hem te „verlossen”, en die ook jaarlijks in het voorjaar gezonden werden naar Westfriesland en den omtrek van Haarlem om daar gemest te worden. De weider genoot ten minste tien ten honderd, zegt onze dichter:

„Dus slytge ô Blaauipot! hier met nutte vreugd uw tyd”.

Anthony Jansen kwam er te gast, maar hij wilde in zijn Nieuwejaarsgift geen bijzonder bezoek herdenken, doch in het algemeen oproepen wat hij daar genoten had. Het was daar in Ankeveen een paradijs voor den lekkerbek. Het begint met baars, blanke snoeken, zeelt en voren, „vet en goed”, en braasems. Daarbij was malsche kropsala en versche room die Zwaantje opdiende. Dan waren er de „hofgerechten”: ker-vel, beete, radijs, of aalbes, lieflijke aardbei of kruisbes. Ook vroege kersen, kriek en moerellen in suiker. Jansen zegt het dichterlijker: „ingeleid in merg van Braziljaansche rieten”.

Dan krijgt hij trek in bloemkool, artisjokken en sellerij. En de vruchten! De suikerpeer, de moerbeï, aagtenappelen, braadpeer en bellefleur, een heining met perziken, perken dikke en witte aspersjes, vruchtboomen langs alle paden, „tot aan den grond gelaaden”, een oogst van meer dan zestig manden.

Onze dichter dacht ook aan de verjaardagen van de kinderen van zijn rijke vrienden, Juffrouw Lobyna Vriezenburg kreeg op haar zestiende verjaardag in 1691 een Vondeliaansch sonnet „op haar gebruik van de Viool de Gamba”.

Ik moet mij beperken, en zou, gedragen op Jansen's dichtervleuglen, te ver uit Niftarlake wegschieten. Even wil ik melding maken van zijn gedicht „Op den Neederlandschen Atlas en Stedeboeken, van Heer Ameldonck Block”, dien hij beschreef in 1695, en die bestond uit 44 deelen en nog 4 deelen „Steedeboeken”. Deze getallen doen erg denken aan den Atlas van Laurens van der Hem, die door Prins Eugenius gekocht werd en die nu één der grootste sieraden is van de Nationale Bibliotheek te Weenen. Hij bestaat uit 46 deelen.

Zooals ik reeds zeide, had Jansen ook vrienden in Kennerland, zooals Matheus Gryspaert te Bloemendaal. Toen deze heer een nieuwe koepel had laten maken, was Jansen erbij met een „Gezicht uit het Nieuwe lusthuisje, op de Hofsteede van Matheus Gryspaert, tot Bloemendaal, Amst. Sint Jansdag, 1691”. Het zijn maar 24 dichtregels, maar ze smaken weer naar lekker eten: visschen, „op 't oog zoo smaakelijk als goed”, en de boomgaard; en dan nog het genoegens daarbij „het blank gemoed” van Gryspaert te zien „straalen”; — maar niet zonder een frisschen dronk.

„Een onbekrompen disch zal deeze reekning sluiten;...
De Waagen, om u thuis te voeren, staat bereid”.

Maar op een avond in Juni 1696 stond de wagen misschien wel bereid, maar toch trof onzen dichter tusschen het huis en den wagen een ongeluk, dat hem noodlottig werd. Hoor hoe Pieter de la Rue ons dat vertelt:

„Ongelukkig quam hy aan zyne dood: want op de Buitenplaats van *M. Gryspaert* te Bloemendaal buiten Haerlem, in 't vallen van den avond, staande aan den kant eener sloot, schoot hij daar in, konnende 't gezelschap, dat daar meerder en in huis was, niet beroepen: zoodat hy 'er eindelyk zigzelve wel weêr uitredde, dog in het opklimmen aan een stuk houts zyn eene been bezeerde, daar het koud vuur toesloeg, waaraan hy weinige dagen daarna overleed, op den 9 Juny 1696, en ook te Bloemendaal begraven wierd, oud zynde omtrent 75 jaaren”.

Hier voelt de lezer wellicht een bedenkelijke gedachte opkomen omtrent den graad van helderheid, waarover onze dichter beschikte toen hij na den eten aan den slootkant stond. Pieter de la Rue heeft dat voorzien. Hij gaat verder:

„Hy was gansch geen liefhebber van drinken maar haater van alle sterke dranken; dog was gaarne by goede vrienden”.

De tijdgenoot had ook reeds het zijne ervan gedacht, waarover De la Rue zich duidelijk uit:

„Men heeft goedgevonden dit hier aan te tekenen, ter afweering van den laster, hem nagegeeven, of hy zig wel in den wyn te buiten ging: dog ten onregte, vermids, uit den mond van zulke menschen, daar hy, meer als twintig jaaren en tot zijne dood toe by in huis gewoond heeft, gansch het tegendeel verzekerd is geworden”.

Nadat nu onze dichter als „gast” op lekkere maaltijden, als het ware „in het harrenas” gestorven is, kom ik den lezer uitnoodigen de „Speelreis naar de Eembrug” mee te maken en ze hooren beschrijven in de eigen woorden van den dichter.

Alleen rest mij nog één opmerking. De oudere leden van Niftarlake herinneren zich het beeld van zulk een gelegenheidsdichter, door Jacob van Lennep opgevoerd in zijn *Ferdinand Huyck*. Nu is het merkwaardig, dat Anthony Jansen ook familieleden van de familie Van Lennep onder zijn patronen telde. In 1692 bezong hij de „Groene Bruiloft” (zooals de *Catalogus van de Maatschappij voor Letterkunde* zegt) van D. van Lennep en S. Leeuw.

In 1695 sierde hij de bruiloft op van S. van Lennep en A. Kuiken, en in 1696 deed hij mede bij het huwelijksfeest van P. Rutgers en J. van Lennep. Hij had toen twee collega's, die zich evenals hij slechts met letters noemden: G. F. en J. D. W.

Deze boekjes heeft Jacob van Lennep waarschijnlijk wel onder de papieren van zijn familie opgemerkt.

Aan het slot van deze beschouwingen veroorloof ik mij aan het bestuur en de leden van Niftarlake de vraag te stellen of niet de *Speelreis* van Wynand Blaaupot in vele opzichten overeenkomst vertoont met een *Excursie* van ons Genootschap?

De door mij hier beschreven bundel bevat de volgende boekwerkjes, alle in poëzie:

Zydebalen, hofdicht: door Arnold Hoogvliet. Te Delft by Pieter van der Kloot. 1740.

Vyver-hof van Agneta Blok. t' Amsteldam, voor den aucteur. 1702. Het gedicht is onderteekend: Gualtherus Blok. J.U.D.

A. de Leth in de Zegepralende Vecht 1709 zegt: „huisvrouw van Sybrand de Flines: „Flora Batava” † 1704.

Maarsevenia Tempe. Het Maarseveensche Tempe. Latijnsch en Hollandsch gedicht, onderteekend: Balthazar Huidecoper. Goudestein, ad Vechtmanse Augusto 1713.

Op Ouwerhoek, hofsteede van de Heer Christiaan van Hoek. Geleegen aan de Vecht, by Nieuwersluis. t' Amsteldam, By Dirk Boeteman, op de Cingel.

Het gedicht is onderteekend: Ant. Jansen, Amsterdam den 20sten van Oogstmaand. 1695.

A. de Leth. (Zegepr. Vecht, bl. 9): „vader van den verheven Dichter, Johannes Antonides”. Het Speelhuys van Ouwerhoek ging naar Vreeland.

Westermeer. Door Frans Ryk. Geen jaartal.

(Deze hofstede lag aan het Spaarne).

Gezang op Dcornburg, luthoove Van den Heere Willem van Zon, Domheer van Oud Muster. Geen jaartal.

Onderteekend: Kataryne Lescailje. Claas Bruin noem haar de „Tiende Zanggodin”. Het is daarna opgenomen in het werk van Jac. van Royen, Landleven.

Op de Hofsteede, 't Blok genaamt, van Pieter Blok Michielsz. Geleegen aan het Gein. t' Amsterdam, By Dirk Boeteman, op de Cingel. 1693. Onderteekend: Antoni Jansen.

Speelreis, Na de Eembrug, door het Goy, Met Wynand Blaaupot, Van zijne Hofsteede op Ankeveen. A°. 1692.

Onderteekend: A. Jansen.

Amisfoorts Lofkrans. Heldendigt Door Mr. Laurens Bake, Heer van Wulverhorst &c. Tot bijvoegsel van de Konyk. Tot Amsterdam, By Anthony Schelte. 1694.

Muiderberg. t' Amsterdam, By Jacob Lescaije, Boekverkoper op den Middeldam, in 't jaar 1675.

Onderteekend: J. Six. Op den titel het uit Vondels werken zoo wel bekende „putje” met de spreuk: „Elk zyn beurt”.

De Utrechtse Maliebaan. Zonder jaartal.

Onderteekend: D. Oortman.

In De Zegepraalende Vecht, de eerste uitgave te Amsterdam bij de Wed. Nicolaus Visscher, 1719, worden de gedichten genoemd die op buitenplaatsen aen de Vecht toen bestonden.

„Naamwijzertje der Lustplaatsen aan de Vecht, door verscheidene dichteren vereeuwigd”.

Het lijstje bestaat uit 7 nummers:

1. De **VECHT** selve; door bovenstaande **Jan de Regt**.

Dit gedicht is in de voorrede van De Zegepraalende Vecht afgedrukt. Het is het bekende: „O Vechtstroom, met uw blanke zwaanen”.

2. Het **MAARSEVEENSCH**e Tempe: door den Heer **Balthazar Huidenkooper**, &c. &c.

3. **GOUDESTEIN**; door den Heer **Constantyn Huygens**, en **Lucas Rotgans**.

Zoover ik weet, nimmer afzonderlijk verschenen.

4. **DOORNBURG**; door bovengemelde Juffr. **Katryne Lescaije**.

5. **VOORTWYK**; door **J. B. Wellekens**.

Ook dit schijnt niet in afzonderlijken druk te bestaan.

6. **VYVERHOF**; door **Gualtherus Blok**.

7. **OUDERHOEK**; door **Antoni Janssen**, boven ook gemeld; buiten **Andere**, niet in het licht gegeven.

In de door mij beschreven bundel bevinden zich al deze hofgedichten, zooover ze afzonderlijk verschenen en bovendien het in 1740 uitgegeven **ZYDEBALEN** door **Arnold Hoogvliet**.

Dr. F. C. WIEDER.

SPEELREIS,
 Na de Eembrug, door het Goy,
 Met
 WYNAND BLAAUPOT,
 Van zijne
 HOFSTEEDE op ANKEVEEN,
 A° 1692.

Toen oogstmaand was ter halverweegen,
 Vertoonde BLAAUPOT zich geneegen,
 Tot zijn vermaak, een enklen dagh
 Te ontwijken beurs en koopbeslag:
 Om met naaukeurig oog te aanschouwen
 De rijkbewasschen graanlandsdouwen,
 Hoe breed de Boekweit staat in pracht,
 Wanneerze na de Maaier wacht:
 En hoe de Rogge en Garst, gebonden,
 Wenscht na de schuur te zijn gezonden;
 Terwijl de Heide in 't bloeien staat,
 Ten dienste van den Hoonigraat.

Men haalt de Paarden uit de weiden,
 Om het gezelschap te geleiden
 Van Ankeveen na 's Graveland,
 Zoo grootsch betimmert en beplant;
 Waaronder uitsteekt, in vermoogen,
 De plaats van Tromp voor yders ooggen;
 Die dit heeft met haar Heer gemeen,
 Te streeven over alles heen.
 Hier is het fraai gezicht volkoomen,
 Alleen niet door de hooge boomen;
 Maar, 't welk die plaatzen maakt bemind,
 Om 't schoone water datm'er vind:
 't Welk, van de hoogten afgescheien,
 Verfrischt de dorstige valeien,
 En houd de Velden, door haar plas,
 Geduurig in haar jeugdig gras.

De trekvaart loopt in 't zand verlooren,
 Die Hilversum stond intebooren;
 Maar door de hoogte van haar kruin,
 Blijft smooren onder in het duin.
 Een trits van Rossen voor de waagen,
 Kon ons op haaren heuvel draagen,
 Daar wy den Dom, met ons gezicht,
 Verheeven zagen in het Sticht.
 Zoestdijk, in 't verder heenerijden,
 Lag maar een uur ontrent ter zijden,
 Door Koning WILLEM toebereid,
 Vermaart om haar uitsteekendheid.

Maar welke aanzienelijke Landen,
 Bosschaadjen, beemden en waranden,
 Als of me in 't hert van duitschland was,
 Ontmoet men hier op yder pas!
 Men ziet de Boekweit 't veld bedekken,
 Zoo ver 't gezicht kan heenestrekken;
 Die, als zy in het bloeien staat,
 Haar kleed in hagelwit gewaad.
 Ze toont een oogst te zullen geeven,
 Daar veele duizenden by leeven;
 Begaaft met smaak en voedzaamheid
 Die in haar graan beslooten leid.
 Zy wordt wel ergens meer gevonden;
 Maar 't schijnen hier haar eigen gronden.
 De Goysche boekweit, zwaar en grof,
 Heeft overal vermaarden lof.

De hooge Vuurst, in top verheeven,
 Vermaart in schoon gezicht te geeven,
 Door hoogte en laagte aaneengevoegt,
 Vertoont een voorwerp, 't welk vernoegt.
 Natuur begeerde aan 't oog te schenken
 Het schoonste datmen kan bedenken;
 In vergezichten, sterk en flaauw,
 Doorschooten met een hemelsblaauw.
 De Paarden scheenen zelf te weeten
 Dat haren Heer, hier opgezeeten,

Vermaak vond, door bekoorlijk groen,
 Deeze ommelandsche REIS te doen.
 Zoo vlug zoo helder in het draaven
 Als zy hun op de weg begaaven!
 Waarin hun geen galop verdroot,
 Wanneer het Heerschap maar gebod.

Men had noch de EEMBRUG naau bekoomen,
 Of flux wierd na de visch vernoomen:
 Want na het uurwerk van de maag,
 Was yder boven de ander graag.
 Maar BLAAUPOT, op die tocht bedreeven,
 Had aan de Waard vooraf geschreeven,
 Dat zoo veel visch mogt zijn gereed,
 Als me aan een waagen volks besteed.
 De Visschers quamen aangevaaren
 Met Baars, geborgen in de kaaren,
 Gevischt op zuiderzeeschen grond,
 Vol reuzel, blank en appelrond.
 Men kon zijne oogen naau bedwingen
 Tezien dat tuimelen en springen,
 Zoo frisch gekomen uit de zee,
 Op zulk een aangename Ree.

't Wierd by Vrouw GEERTRUI voort gebooden,
 Tot tweederlei gebruik te dooden:
 De waterbaars moest eerst ten disch,
 En zijn gevolgt van bootervisch.
 De graage SAMUËL, voorallen,
 Nam in die order goedgevallen;
 Zijn Vrouwtje, en hun gemeene SPRUIT,
 Gedroegen hun aan dat besluit;
 En dit dit gaf in Rijm te leezen,
 Wouw in die zaak geen breekspul weezen;
 De jonge GEERTRUI achten 't goed,
 En dus was yder welgemoed.

De keetel nu te vuur gehangen,
 Was elk gereed te gaan zijn gangen;
 Te vallen, met een frisschen mond,
 Aan eene Zóó van veertien pond.

De dischvreugd was met lust te aanschouwen,
 Zoo by de mannen als de vrouwen;
 Elk weerde hem gelijk een held,
 Tot hij zijn brieven had besteld.
 Een glaasje wijn wierd niet vergeeten,
 Op zulk vermaaklijk middageeten,
 Dat in het ronde wierd voldaan,
 Gelijk met reeden mogt bestaan.

Hiertusschen ging men zich bereiden
 Om haast van de EEMBRUG aftescheiden:
 Want lang te kleeven gaat nietaan.
 Men had veel wegs noch aftegaan.
 Elk had niet anders optewachten,
 Als stof te vinden tot gedachten:
 Want dat het Zeeusche graangewest,
 Alöm vermaart voor allerbest,
 Zuidbeevelandsch bevruchtevelden,
 Haar blanke Tarwe hoog doet gelden;
 En daarom zich een naam verkrijgt,
 Daar Sticht en Gelderland voor zwijgt,
 Uit achting voor het voedzaam kooren,
 Schijnt haren landaard aangebooren.
 Maar dat gewesten, hoog en droog,
 Zoo opgetooit zijn voor het oog,
 Te zamen rijk van zand en zeegen,
 Doet die verwondring zwaarder weegen.

Terwijl men zag vast heen en weer;
 Sprak me in 't byzonder met een Heer,
 Die zoo veel Haas wist opteloopen
 Dat hyze uit oorbaar moest verkoopen:
 Hij zou heer BLAAUPOT, als hij schreef,
 Daarme gerieven, half te geef.

Men zag hier de EEMSTROOM in zijn vloeien,
 Het hooge huis ter EEM besproeien,
 Dat voor een deel lag neergevelt,
 Gedachtig aan het Fransch geweld.
 Wat hier, van Amsterdam gevaaren,
 Doorkruischt de Zuiderzeesche baaren,

Indien 't aan de Amersfoorder wal,
 Zich van zijn vracht ontlasten zal,
 't Zy of met zeilen of laveeren,
 Moet de EEMBRUG en haar tol passeeren.

De waagen stond weer toegerust,
 Elk was zijn eigen plaats bewust.
 Men had gewandeld en gekeeken;
 't Wierd weeder tijd om optebreeken.
 Flux was men Baaren al voorby;
 De Moole en Zandvoort aan de een zy;
 En Immenes wierd deurgevaaren,
 Met Blarikum, beneevens Laaren,
 Men kreeg de Taafel in 't gezicht.
 Op 't hoogste van het GOY gesticht;
 Van waar men 't nieusgier oog laat dwalen
 Verre over heuvelen en daalen,
 En teld de Steeden, die men ziet,
 En Dorpen, zestig in 't verschiet:
 Dat eenige uren werkkkan geeven
 Om deze streek deurheen te streeven;
 Daar geen gehucht wierd afgedaan,
 Of het vermaaklijk kleefd 'er aan.

Kornelis, met de toom in handen,
 Had order over klei en zanden,
 Tot Huizen toe, met overleg,
 Zoo ver te draaven uit de weg;
 En 't was met oordeel voorgenoomen,
 Om over Bussum t'huis te koomen,
 Dat 's avonds tijdig wierd volbragt,
 Gevolgt van een gerusten nacht;
 Dewijl men moede was gezeeten,
 Niet eens bedacht op avondeeten.
 Elk trachte vlijtig na de kooy,
 Verzaadigt van 't gezicht op 't Goy.

A. JANSEN.

Het land en het kasteel van Cronenburch, voorheen en thans.

De aanleiding tot deze causerie — vooropgesteld, dat de aanspraken op deze betiteling niet te pretentieus zijn — is een verzoek van de voorzitter en secretaresse van ons genootschap aan de op de laatste vergadering afwezige leden, alsmede aan hen, wier oudheidkundige pennevruchten in ons tijdschrift steeds door afwezigheid schitteren, een bijdrage te willen leveren voor het volgend nummer van Niftarlake.

Als leidraad zal ik nemen de voornaamste afbeeldingen van schilderijen, teekeningen, kaarten en plattegronden, die ik in den loop van jaren over bovenstaand onderwerp heb kunnen vergaren en in een daarvoor bestemd album heb ondergebracht. Vooraf moet ik den lezer echter waarschuwen, dat ik de chronologische volgorde, in dit album nagestreefd, niet zal kunnen handhaven.

Op de eerste afbeelding ziet ge het terrein, zooals het zich heden ten dage aan het oog van den waarnemer voordoet, een toonbeeld van landelijkheid, waar de koetjes vredig loopen te grazen of liggen te herkauwen, zoo min als de argelooze toeschouwers beseffend, welk een historische plek door deze weide wordt toegedekt.

Toch zijn er nog genoeg herinneringen aan het grijze verleden hier vlak voor u, kleinigheden, die, al is het met zwakke stem, tot u spreken van wat eens was en bekoorde. Let eens op die uitstulpingen van het weiland, drie in getal, aan den overkant van die breede sloot; dit is niet louter toeval of een speling der natuur, doch het armzalig overblijfsel van een walversiering, dateerend uit de 18e eeuw en aangelegd met de wiskundige nauwgezetheid, den rococotijd eigen. Wilt ge bewijzen? Laten we hier even aan den slootkant gaan zitten en in het album de plattegronden nader bekijken, die ons hiervan bekend zijn.

Deze afbeelding geeft het terrein rondom Cronenburch weer,

zoals het is opgemeten en in kaart gebracht op 13 Aug. 1716 door 2 landmeters, Justus van Broekhuysen uit Utrecht, en Reyer Boelhouwer, resideerende te Hilversum, „achtervolgens autorisatie en last van den Hoogwelgeboren heer Domincus Fransiscus van Camminga Heer van Loenen, Cronenburg etc. etc.“ Het origineel is in kleuren, de photo is naar een copie. Ik vestig hier de aandacht van den lezer op de halve cirkelversiering aan „de Gemeene Wegh” en de plaatsing van het ophaalbruggetje aan het „Zand-padt”, waarover later meer. De ligging van het huis en de bijgebouwen is niet aangegeven.

De volgende afbeelding geeft getrouw weer alle bijzonderheden, zooals ik die aantrof op een kaart in het Rijksarchief met vermoedelijken datum pl.m. 1690. Aangezien de namen der ingelanden er op stonden vermeld met Camminga als heer van Cronenburgh, moet dit jaartal veranderd worden in 1716. Op genoemde kaart kan men al wat hier gereproduceerd is, gemakkelijk met een rijksdaalder bedekken, doch de uitvoering is zoo scherp in al haar onderdeelen, dat ik u hier een nauwkeurig beeld kan geven van de situatie van het huis, de oranje rie, het koetshuis en den aanleg van het pak in barokstijl. Het ophaalbruggetje ontbreekt op deze kaart, doch moet op dezelfde plaats als in de vorige afbeelding gedacht worden, want op 11 Juli 1731, een 15-tal jaren later, krijgt Hendrik Graaf van Moens, Heer van Cronenburch, permissie „het bruggetje in 't santpat te verleggen 18 roeden hooger op en het oude hout en verdere materialen tot synen oirbaar te gebruiken, alles mits het oude gat behoorlijk te synen koste vullende en de nieuwe brug in goeden staat aan haar Ed. Agtb. Burg. en Vroedschap der stad Utrecht opleverende, in welken gevalle de voorsz. nieuwe brug voortaan en altoos als voorheen bij dese stad sal worden onderhouden en blijven tot haren laste”.

Nu is het verdwenen, doch als „zwembruggetje” heeft het nog 2 eeuwen lang in den volksmond voortgeleefd. Het huis vertoont een dubbel front naar Loenen, één enkel naar Nieuwersluis, zooals duidelijk uitkomt op de volgende kopergravures uit „de Zegepraalende Vecht”. De singelgracht, coquet verzorgd, zag zich te dier tijde een grootscher taak toebedeeld dan nu, waarbij zij somwijlen den verstikkingsdood dreigt te sterven door begroeiing en vervuiling. De Heer

Camminga keek, bij de verfraaiing van zijn bezit blijkbaar niet op een stuiver; men vergelijke dit werk van Dan. Stopendaal eens met de twee volgende afdrukken naar teekeningen van Van Eyck van Zuylichem en J. F. Christ; hier uiterlijk niets dan verval, daar alle kenteekenen van keurige verzorging. En werden, volgens den historicus, niet zelfs Italiaansche meesters aangezocht, het inwendige met kunstig stucwerk op te luisteren?

De oudste plattegrond van Cronenburch, dien ik heb kunnen ontdekken en welke in belangrijkheid alle andere overtreft, vindt ge in de volgende afbeelding. (Zie fig. 1). Deze

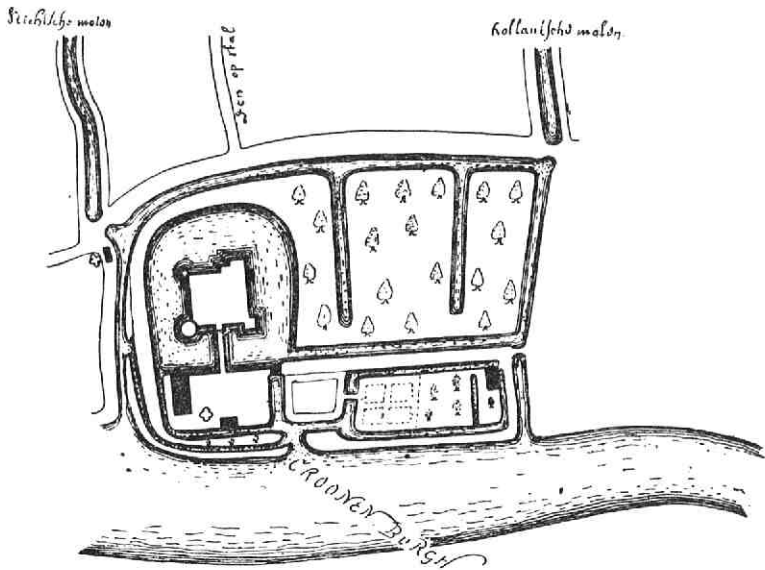

Fig. 1.

geeft ons antwoord op alle vragen, de situatie van het kasteel en de indeeling van het terrein betreffend; op de oorspronkelijke kaart, zonder naam en dateerend van circa 1670, staan de gebouwen en steenen complexen in rood, de paden in geel, en het water in blauw aangegeven, prachtig van uitvoering, doch ter wille van de duidelijkheid heb ik dezelfde werkwijze weer toegepast als bij de andere plattegronden. Hier is alles van het kasteel nog intact, de ronde en de vierkante hoektorens, de ronde gevechtstoren of donjon, de hoofdsterkte

van het kasteel, het poortgebouw en de brug. Het jaag- of zandpad bestaat nog niet; Vecht en slotgracht staan in open verbinding. Leest men nu de „Coopconditie van Kronenburg” van het jaar 1710 dan vindt men onder meer: „Hebbende het Huys seer schoone en groote vertrekken en uytstekende groote kelders, die alle overwulft en overkluyst syn, leggende in groote, weyde, diepe Grachten, soo dat men seer *commodieus-lyk met groote geladene schepen* uyt de Rivier de Vecht van en aen het voorschreve slot kan komen”.

De aquarel van A. Waterloo in 's Rijks Prentenkabinet en het prachtige doek van Claes van Berchem, een Vlaamsch schilder, zijn er om het te bewijzen.

Op de plek, waar wij gezeten zijn, d.w.z. waar Cronenburch front maakte naar Nieuwersluis, kon men tot voor enkele jaren een miezerig slootje aantreffen, dat de Zuidzijde van het terrein afbakende. Hoe geheel anders is het beeld, dat ons bewaard is gebleven uit de kunstwerken van A. de Haan en Salomon Ruysdael. Zulk een ruime, breede verbinding met de Vecht heeft niemand onzer hier ooit vermoed. De Haan schilderde het kasteel met grachten naar een afbeelding, daterend uit het jaar 1617; zijn teekening in sepia en O. I. inkt berust in de R. Universiteitsbibliotheek te Leiden; de schoone aquarel, ook van zijn hand, en eigendom van Jhr. W. J. Beelaarts van Blokland, vertoont ons op den voorgrond een overhaal naar de aan de overzijde gelegen Bloklaan. (Zie ook plattegrond). Ruysdael plaatste zijn schildersezels een 50-tal Meters achterwaarts in de richting van den Stichtschen Molen aan „De Dwarswateringe”. Ook bij hem ontwaart men dezelfde breede monding, waarvoor een bootje met sprietzeil op De Vecht aan het spelevaren is. Voorts bestaat er een potloodteekening van onbekende hand, (fig. 2), voorkomende met 42 andere schetsen in een album in het Rijksarchief, welke teekening ik hier weergeef, niet zoozeer om de contouren van het kasteel, dan wel om de aandacht te vestigen op het apparaat, dat zich aan den waterkant voor de slotmuur bevindt en dat ik als schraagpomp heb hooren betitelen. Nu lijkt mij een pomp te dezer plaatse, in een tijd dat het Vechtwater algemeen tot het beste drinkwater werd gerekend, (werd het niet tegen een goeden prijs naar Amsterdam verkocht?), zeer ongerijmd. Ook kan men er meerdere ontdekken bij nauwkeurig

onderzoek van den Vechoever bij Berchem n.l. één vlak voor Cronenburch ter hoogte van den kop van het voorbijvarend vlot en nog een tweetal bij de Brouwerij 't Merk de A, naast de ophaalbrug van Loenen. Werden deze toestellen benut als

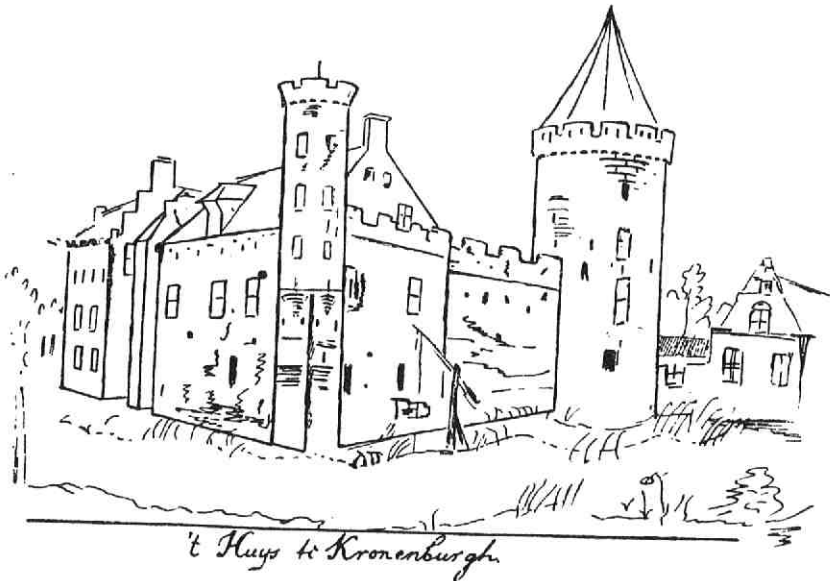

Fig 2.

hijschkranen? En wat is de functie van den vierkanten bak, dien men er steeds bij aantreft? Een tijdelijke vergaarbak voor het water misschien? Wie kan hier licht brengen?

Een interessante gravure van kasteel en omgeving, ook weer van onbekende makelij (fig. 3), is die met onderschrift van 4 vierregelige verzen, dichterlijke ontboezemingen van Martynus v. Buesecum, welke ik hier laat volgen:

*„Dit is het huys waer velsen vloot
Na dat hij Florys hadt geedoot.
Dat over vier dalff hondert Jaer
Allangin syn defensy waer”.*

Het Rijksarchief dateert de afbeelding op pl.m. 1620. Vat men nu de beide laatste regels op als zou het kasteel meer dan

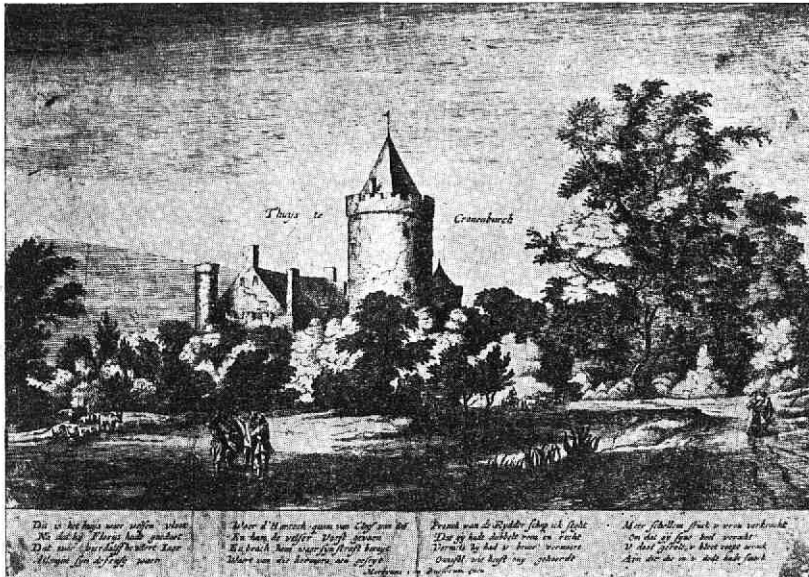
350 jaar den burchtheeren tot bescherming gediend hebben, dan komt men niet op het jaartal 1620, doch 1646. In 1296 toch werd, volgens sommige geschiedschrijvers, Gerard v. Velzen in dit kasteel belegerd en na de inneming werd het huis verwoest.

't 2de couplet luidt:

*„Waer d' Hartoch quam van Cleef van dae
En nam de Velser Vorst gevaen.
En brach hem waer syn straf bereyt
Waert van die Kermers aen geseyt”.*

De Hertog van Kleef kwam werkelijk met een groote macht voor Cronenburch en volgens de overlevering werd Gerard v. Velzen, door het volk op gruwelijke wijze berecht. Sommigen willen, dat hij werd geradbraakt en onthoofd, anderen weer zeggen, dat hij den dood vond in een ton, waarin men spijkers had gedreven en welke zoo werd voortgerold. Zelfs ook wordt beweerd, dat Velzen ontkwam met Gijsbrecht v. Amstel en Herman van Woerden.

Fig. 3.

3e couplet:

*Pronck van de Rydderschap ick seght
Dat gij hadt dubbelt reen en recht
Vermits hij had u bruer vermoort
Onnosel, wie heeft ouij gehoordt.*

Zoals men ziet, gaat de sympathie van den dichter uit naar den opstandigen edelman. Het feit, dat hier wordt aangehaald, is echter niet juist; niet een broer, doch een neef van v. Velzen, n.l. Jan van Cronenburch, werd, wegens manslag als gewoon misdadiger ter dood veroordeeld en dat in weerwil van de voorspraak van den adel, wat deze natuurlijk niet kon verkroppen.

En eindelijk heet het:

*„Meer schellem stuck u vrou verkracht
Om dat gij syne boel veracht.
U doodt gerolt U bloet roept wraeck
Aen die die in u dodt hadt smaek.*

Hierover zijn heel wat pennen in de weer geweest. Floris moet Gerard v. Velzen ten diepste vernederd hebben door hem te willen dwingen zijn boel, d.w.z. zijn maitresse te trouwen en toen v. Velzen dit verontwaardigd weigerde, moet Floris hem voorspeld hebben, dat, indien hij tegen den zin van Floris met een ander in het huwelijk trad, hij zijn vrouw ont-eeren zou.

Volgens het oude Goudtsche Kronycxken van 1478 is dit werkelijk geschied, doch in de *Toetssteen* op dezelfde Kroniek door P. Scriverius, den scherpzinnigen historicus, in 1663 uitgegeven, wordt deze bewering in twijfel getrokken. Ook in de Rijkroniek van Melis Stoke, een tijdgenoot van Floris V, wordt van het overspel geen melding gemaakt. Ja, sterker; bovenaangehaalde Scriverius vestigt er de aandacht op, dat dat praatje heel goed in de wereld kan gekomen zijn door onkunde van sommigen in zake de oude taal, waarin de Rijkroniek is geschreven, want daar staat: „*Dat de Grave hilt over spel want hi loech, dat wetic wel*”, doch dit beteekent geenszins: de graaf deed overspel, doch hij hield dit voor gek-

heid (een grap). Ook Vondel in zijn *Gijsbrecht* deelt het standpunt der edelen.

Wat betreft het *doodrollen* kan worden opgemerkt, dat Beka spreekt van *rotatus*, dat is niet gerold, doch geradbraakt. Stoke en Beka, de tijdgenooten, dus de best betrouwbare bronnen, zwiigen en noemen geen enkele dier sensationeële bijzonderheden, m.i. een sterk bewijs voor hare ver dichting.

Ook Prof. Dr. W. G. Brill in zijn: *Voorlezingen over de Geschiedenis der Ned.* III, heeft aangetoond, dat er geen historische gronden aanwezig zijn voor een dergelijke beschuldiging en zoo blijft het aureool, dat het hoofd van „Der Keerlen God” in mijn kinderziel altijd heeft omstraald, gelukkig onaangetast. Deze laatste vijf afbeeldingen geven Cronenburch weer in zijn vollen luister. De donjon viel in het rampjaar 1672. Kernachtig drukt Lud. Smits dit gebeuren in zijn *Schatkamer* uit: „De Franssen het Sticht van Utrecht ontrustende, wierd dit Huys door den Staat beset. Maar de gemelde rustverstoorders, uit het vermeersterde Utrecht langs den Daalsen dijk naar Kroonenburg den 1 Aug. afsakkende, gaf het, s' anderen daags sich over. Midlerwijlen trokken de Franssen bij den Angstel om, kregen Loenersloot in hun geweld, keerden daarop, langs de Sloodijk, en plonderden Loenen. Dus alle moedwil uitgevoerd hebbende, trokken sij met hunne gevangene weder naar Utrecht, achterlaatende Kroonenburg en Loenersloot, beset. Maar eindelijk, den 5den Aug. 's morgens ten 8 uiren, verlieten deese rotsakken het slot te Kroonenburg, maar..... ja, wel maar: naa datse den swaarsten toren hadden doen springen, en dus dit Heeren Huys van syn grootste cieraad beroofd.

„Dus scheid de dolle Frank, seer seldom sonder stank!”

Het huis werd verder ontmanteld, en hiermee had het huis als burcht voor goed afgedaan. Volgens een chronologische tabel van wederwaardigheden, Loenen betreffende, in 't kerkelijk archief aanwezig, moeten de muurbrokken eerst in 1688 uit de grachten zijn opgevischt.

De ets van Sorious uit het „Ontroerde Nederland II brengt de ruïne van den toren in beeld, een beeld, dat m.i. veel in duidelijkheid te wenschen overlaat.

Ook van den Rijkstraatsweg af gezien bestaan er meerdere gravures van Cronenburch n.l. één van Rademaker, zooals de-

ze voorkomt in J. H. Reisig. Ned. en Kleefsche Oudheden met de gehavende toren aan den rechter kant, hetwelk juist is, en één met Fransch onderschrift (Dédié à Messire Charles Marquis de Villette), het spiegelbeeld van de vorige, kennelijk het gevolg van gemakzucht of onbedrevenheid in de graveerkunst, waarbij de naald links teekenen moet wat rechts gezien wordt. Toch moeten we niet uit het oog verliezen, dat omgekeerde teekeningen (à rebours) vaak met opzet werden gemaakt ten behoeve van de destijds zeer geliefde optica's. Wellicht moeten we bij de ets van Sorious ook rekening houden met deze omstandigheid.

De jongste afbeelding van Cronenburch van de straatwegzijde is die, welke voorkomt in: Gezigten aan de Rivier de Vecht (1836) van de hand van P. J. Lutgers, een Loenensch schilder. De ramen zijn gemoderniseerd, het terrein is eenigszins heuvelachtig gemaakt en niets herinnert meer aan vroegere grootheid. Hoewel het gebouw hecht genoeg was volgens verklaringen van ooggetuigen, om nog eeuwenlang de tijden te kunnen trotseeren, is het hier zijn ondergang nabij. Het volgend jaar, d.i. 1837 werd het gesloopt, om de een of andere mysterieuze reden: de volksmond mompelt wegens baloorigheid of teleurstelling van den eigenaar bij de aanstelling van een ongewenschten burgemeester. Er moeten nog gedurende eenigen tijd bovengrondsche resten van het huis op het terrein zijn achtergebleven; ik heb er echter tot mijn teleurstelling geen afbeeldingen van kunnen ontdekken; evenmin hadden mijn naspeuringen in gemeentebladen, dateerend uit dien tijd, eenig succes.

Nog slechts enkele eeuwen geleden strekte zich rechts van ons, zooals ook blijkt uit de afb. 3, een dicht struweel van grienden en gorzen uit tusschen den Vechtstroom en den Rijksstraatweg. Bij den aanbouw van het huis van den Heer v. Taerlink (op fig. 2 in het album Van Teelinge gespeld), werd deze woestenis grootendeels gekapt en er komt een verbinding tot stand tusschen het jaagpad en den Rijksweg, het bekende Kronenburger laantje of dievenlaantje.

De goede nabuurschap van de Wed. v. Taerlink (Margareta Witte) (haar echtgenoot was inmiddels overleden) en de Vrouwe van Kronenburg (Maria Magdalena v. Ornia) liet nog al te wenschen over. In het jaar 1733 begint het gekrakeel:

de vrouwe van Cronenburch deed eigendomsrechten op de geheele laan gelden. De eerste verzette zich hier tegen en eischte in elk geval recht van acces en egres voor zich en anderen op. De kwestie werd acuut toen het pittige burgerweeuwte op een stuk van het braak liggende land een boerderijtje liet plaatsen met een uitgang op deze laan. De huurder, een zekere Anthony van Breem, maakte hiervan braaf gebruik, ook voor zijn kar met paarden bespannen. Men werd over en weer zelfs handtastelijk. Landwerktuigen, onbeheerd op den weg achtergelaten, werden in het water gesmeten; de afsluitboomen met hangsloten bevestigd aan stevige palen met blauwe koppen, waarop de naam van Cronenburch prijkte, werden in den nacht van 23 op 24 Juli pardoos uit den grond getrokken en op den weg geworpen. Het gevolg was, dat het eene procesverbaal volgde op het andere. Jarenlang werd er geprocedeerd; oude arbeiders, bejaarde ingelanden en afgeleefde jagers uit de Vechtstreek werden tot in hoogste instantie gehoord: tevergeefs. Op 2 Febr. 1792 is het proces nog niet beëindigd en het zijn de kinderen en kleinkinderen der opponenten, die het geding met onverminderde felheid voortzetten. Als men de lijvige folianten van het proces doorbladert, met de honderden argumenten pro- en contra, wint de overtuiging veld, dat er met de strijd lust en de onverzettelijkheid van onze vrome en vroede vaders niet te spotten viel, getuige ook b.v. de ruzie tusschen den eigenaar van de buitenplaats Petersburg en den Heer van Nederhorst den Berg om een pontje, beschreven in het Jaarboekje 1928.

De Vechtstreek moet een goudmijn voor advokaten geweest zijn. De eigenaar v. Cronenburch werd ten slotte in het gelijk gesteld.

Het wordt nu zoo langzamerhand tijd het terrein eens van uit een anderen hoek in oogenschouw te nemen en we begeven ons daartoe naar de plek, waar de dorpsstraat van Loenen op het land van Cronenburch stuit.

Van het dorp komende, moet men tegenwoordig òf links voorbij enkele oude woningen naar het jaagpad òf rechts door het met populieren begroeide laantje naar den Rijksstraatweg. Vroeger kon men echter ook in dezelfde richting als de dorpsstraat, zijn weg vervolgen. Al aanstonds wordt deze versperd door de buitenpoort met ophaalbrug, gelijk duidelijk blijkt uit

de teekening van A. Waterloo, welke op enkele kleinigheden na veel overeenkomst vertoont met de afbeelding, afgedrukt in het jaarboekje 1928 van Niftarlake. In den geveltop van dit buitenwerk merkt men talrijke openingen op, de in- en uitvlieggaten van de duiven, die te allen tijde, maar vooral bij belegeringen, een bijdrage konden leveren in de voedselvoorziening. Langs dezen weg werd Floris V gevankelijk het kasteel binnengeleid, om 's avonds heimelijk per schuit naar Muiden te worden vervoerd.

Hier reed Karel V het kasteel binnen, op zijn doorreis naar Utrecht voor een hartigen dronk en een kort onderhoud met den burchtheer, waarschijnlijk in verband met diens verzoek aan Zijne Keizerlijke Majesteit „om verlydinghe te vercrijghen van dat huys te Cronenborch nae sijns vaders doot salicher, welke hem in weyngheringe was ende doer oersaeck als van breder bescheyt dat Antonis voorseyt daeroff vernemen solde als den keyserlicke majesteyt in deese lande quame”.

Rechthoekig op dezen toegangsweg stond de slotbrug, eveneens met ophefbaar gedeelte. Hetzelfde aspect brengt ons de volgende afbeelding, een reproductie van een aquarel door A. Rademaker, vermoedelijk naar R. Rochman. Het werk van dezen laatste, dat hieraan ten grondslag zou moeten liggen, heb ik helaas niet kunnen ontdekken.

Van een geheel ander genre is de volgende afbeelding, voorkomende in P. C. Buskens': *Annales de la Maison de Lynden* (1626), waarbij de graveur hoogstwaarschijnlijk een meer flatteuzen indruk van het huis heeft willen geven dan met de werkelijkheid overeenkwam. Het wapen der van Lyndens siert den linker bovenhoek.

De volgende (zie afb. 4), genomen uit Daniel Meissner's *Thesaurus Philopoliticus* (1627) is onloochenbaar een copie van de vorige, zelfs het wapen der van Lyndens, hier totaal misplaatst, ontbreekt niet. De mythologische figuren en spreuken zijn bijkomstige verfraaiingen, welke het geheele kunstwerk, bevattende 830 gravures, kenmerken.

Evenmin kan de volgende ets van Rademaker op originaliteit bogen: louter copiewerk van de vorige afbeelding.

De kopergravure door F. C. S. (chijnvoet) uit Lud. Smits' schatkamer is ook niet van vreemde smetten vrij. Ze is hoogst-

Afb. 4.

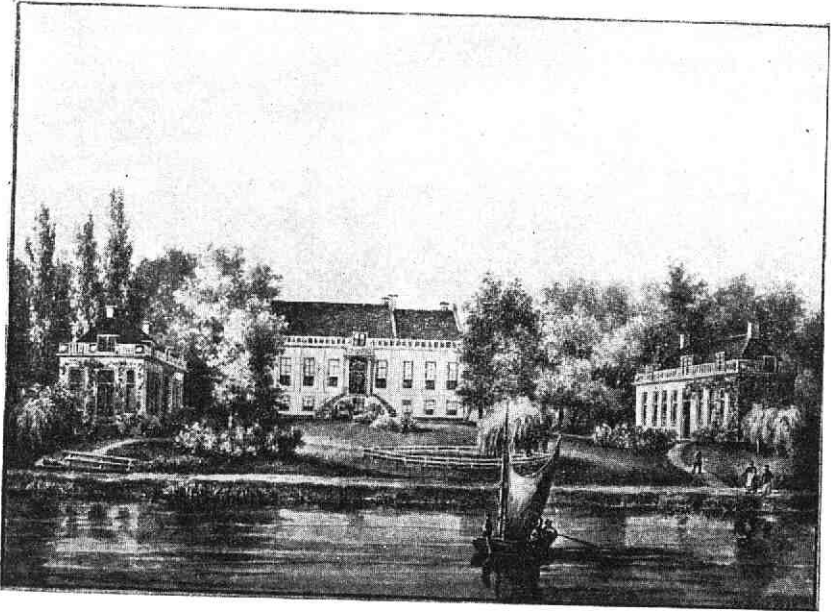
waarschijnlijk naar een werk van Roeland Rochman, die het teekende in 1646.

Er resten ons nu nog enkele gezichten van Cronenburg, genomen van de overzijde van de Vecht aan den Mijndenschen dijk.

1e. Een kopergravure, A° 1730, van een anonymus, in beeld brengend het woonhuis met bijgebouwen. Het jaagpad vóór Kronenburg is hier in gebruik afgebeeld; het bruggetje is nog niet verlegd.

2e. Een aquarel van P. J. Lutgers, A° 1837, zie afb. 5, met hetzelfde tafereel onmiddellijk voor de slooping in 1837.

Toen ik deze afbeelding voor de eerste maal tegenkwam in de 4de aflevering van het Ned. Patriciaat, viel mijn aandacht dadelijk op den treurwilg met rasterwerk omgeven midden op het gazon. Er verschenen eertijds eenige artikelen in de jaargangen 1917 en 1922 van ons tijdschrift over de vondst in Oct. 1760 van een arduinen kist in een weiland achter Weeresteijn, waarin zich een skelet bevond, benevens enkele muntstukken en een looden plaatje met inscriptie.

Afb. 5.

De kist werd voorloepig ondergebracht in een aangrenzende schuur, waar zij tal van nieuwsgierigen trok, die, gelijk bij sommige individuen gebruikelijk, de driestheid begingen zich deelen van den inhoud als memento's toe te eigenen.

De heer v. Cronenburch (zie het Kerspel v. Loenen door pastoor L. J. v. d. Heyden) moet, op het hooren van deze afkeurenswaardige lijschennis onmiddellijk maatregelen hebben genomen en wat er nog van restte, doen vervoeren naar zijn kasteel, misschien ook wel de kerk v. Loenen, om het opnieuw te begraven.

Verschillende polemieken over de identiteit van den doode zijn indertijd in Niftarlake verschenen. In verband met de krabbels op het looden plaatje meende de Heer J. G. Th. Grevenstuk in Jaargang 1922 te mogen aannemen, dat we hier te doen hebben met een zekeren Walther, een wijbisschop van Utrecht, die met Bonifacius en vele volgelingen in 755 bij Dokkum door de Friezen werd vermoord. Bij een latere overbrenging van de martelaren naar een meer gepaste omgeving zou dit stoffelijk overschot, misschien tijdens een in-

val der Noormannen, ter hoogte van de Weeresloot gestrand en ter plaatse verborgen en begraven zijn. Pastoor v. d. Heyden veronderstelt in zijn werkje, daarin gesteund door anderen, dat het ook wel het lichaam van den H. Hungerus kan geweest zijn. Ik vraag mij af, kan er verband bestaan tusschen de aanwezigheid van dien omtuinden treurwilg en een bijzetting van bisschop Walterius op het terrein van Cronenburch?

Als laatste aff. breng ik U een plaat gedrukt bij Gebr. Judels te Amsterdam, opgedragen aan Z.M. Koning Willem I, voorstellende het huis van Cronenburch vanaf het jaagpad gezien.

Meerdere plattegronden van het terrein zou ik U nog kunnen toonen, telkens eenige variaties brengend in den aanleg en waarvan de sporen voor den aandachtigen waarnemer nu nog op het land van Cronenburch zichtbaar zijn, doch ik wil volstaan met het gebodene. Bij mijn bespreking heb ik getracht zoo zakelijk mogelijk te zijn en mij te beperken tot mijn onderwerp.

Hoe roemrijk is anders het verleden van dit stuk gronds en zijn bewoners. In mijn geestesoog zie ik tal van tafereelen van beroemde telgen van de geslachten, die het slot bewoonden, aan mij voorbijgaan; een Willem v. Cronenburch sneuvelde met zijn oom, den Graaf Willem IV van Holland, bij Stavoren in 1345, in zijn strijd tegen de Friezen; een Hendrik v. Cronenburch streed in 1426 dapper mee in de gelederen van Jacoba in den slag bij Alfen, waar hij door haar tot ridder werd geslagen. Tal van hooge ambten in Kerk en Staat werden door dragers van dien naam waargenomen, maar ook — zoo vol schakeeringen is nu eenmaal het leven — zijn er burchtheeren geweest, die onder den druk van financiëele zorgen hun positie als collator van de Kerk van Loenen misbruikten tot het verrichten van manipulaties, die onvereinigbaar waren met het devies „noblesse oblige”.

Cronenburch is niet meer; materie is vergankelijk; doch de herinnering blijft en leeft. En zoo kan het gebeuren, wanneer de maan haar lichteffecten tooverft op de torens en transen van onze hoofdstad, waardoor de geest zoo licht tot mijmeren gestemd wordt en zich verliest in een wereld ongebonden

door de wetten van tijd en plaats, dat ik in mijn verbeelding het oude slot weer zie verrijzen in al zijn vroegeren luister, op zijn nog steeds hechte fundeeringen aan de aloude Vecht in Niftarlake.

Amsterdam, Sept. 1940.

J. H. ROOSENSCHOON.

Noot: Wegens de te groote kosten heeft de redactie zich verplicht gezien slechts enkele van de hierboven besproken afbeeldingen af te drukken.

De Bodem der Vechtstreek

Wanneer we op een mooien dag wandelen langs de onvolprezen Vecht en ons verlustigen in het kalme donkere water, waarin zich statige boomgroepen of rustieke bruggen en landhuizen spiegelen, wordt in de eerste plaats het oog bekoord. Maar de leden van Niftarlake zijn hiermee niet tevreden, en willen weten hoe en waarom dit alles ontstaan is. Talrijke artikelen in het jaarboekje hebben zich bezig gehouden met de geschiedenis van de kasteelen en buitenplaatsen, die er staan, met geslachten, die er geleefd hebben en met de geschiedenis van de oude gouw Niftarlake. Laat ons ditmaal iets mogen vertellen van den bodem, waarop alles zich afgespeeld heeft, en die een zoo grooten invloed gehad heeft en heeft op alles, waarop ons oog nog iederen dag met welgevallen rust.

Want meer dan men wellicht vermoedt heeft de bodem invloed op den mensch, zoowel lichamelijk als geestelijk, al voelen sommigen hun verbondenheid met den grond. De kennis van den bodem, zijn ontstaan en geschiedenis kan de liefde voor onze prachtige Vechtstreek slechts doen toenemen.

Al woonden in ons land in het voorlaatste ijstijdperk, pl.m. 200.000 jaren geleden, toen de zeespiegel ongeveer 60 Meter lager ten opzichte van den bodem van ons land lag dan thans, ook reeds menschen, van welke nu nog enkele overblijfselen bekend zijn, wij willen toch niet zoover terug gaan, en met een maar een sprong maken tot het begin van het Holoceen tijdperk, toen het klimaat veel warmer werd en ijs zich naar het noorden terugtrok en de zeespiegel zich op ongeveer 20 Meter beneden die van tegenwoordig bevond. Ons land werd toen bedekt met zand en was een moerassig deltaland, waardoor verschillende rivierarmen zich kronkelend een weg baanden. Dat zand is nu nog aanwezig aan de oostkant van de Loosdrechtsche plassen, op den ondiepen bodem. De Vecht was zulk een kronkelende rivierarm, die echter geenszins bij

Muiden eindigde, doch zich verder voortzette tot het Vlie bij Vlieland en voorts noordwaarts stroomende, vele tientallen kilometers verder in de Noordzee stortte. Het zand was bedekt met mossen, lage struiken en kruidachtige planten, welke vegetatie men meestal met den naam toendra aanduidt. Het klimaat, dat steeds warmer werd, deed de plantengroei veranderen, en daarmee ook de zoogdierwereld. De menschen, die hier woonden, behoeften niet meer als Eskimo's te leven, doch konden jagen op rendieren.

De stijging van den zeespiegel gaat intusschen voort, en deze zal wel van grooten invloed zijn geweest op een gebeurtenis, die op de geheele vorming van den bodem, ook van de Vechtstreek, van zulk een groote beteekenis is geweest: de doorbraak van het land tusschen Dover en Calais of de groote verbetering van de verbinding aldaar tusschen Noordzee en Atlantische Oceaan. Deze vond plaats ongeveer 5000 j. v. Chr. Daardoor werden groote hoeveelheden zand door het in het Nauw van Calais gestuwde water in noordelijke richting vervoerd, die de schoorwal deed ontstaan (de duinen) die thans nog langs de Belgische en Nederlandsche kust te vinden is. Die oude duinen werden steeds hooger, en ongeveer 3500 v. Chr. was de wadden-achtige vlakke, die zich daarachter bevond, zoozeer opgehoogd, dat het zeewater er slechts bij hooge vloed in kon vloeien.

Op het afgezette slik ontstond een sterke plantengroei, die een dikke laag veen deed ontstaan. En is niet dit veen, dat later uitgebaggerd werd, oorzaak van het ontstaan van onze onvolprezen Vechtplassen?

Door de dikke laag veen zochten de rivierarmen zich een weg, die uiteraard geen vaste was, doch nu eens hier, dan weer daar langs stroomde. Steeds echter zetten zich langs de rivieroeveren lagen zand en rivierklei af. Dit gaat zoo voort vele eeuwen lang, tot \pm 1600 v. Chr. een klimaatverandering intrad, het werd droger, de afzetting van veen werd kleiner, en het werd bedekt met heide. Deze periode, de subboreale, nam een einde ongeveer 500 v. Chr.

Het toen weer vochtiger wordende klimaat deed opnieuw de plantengroei sterk toenemen, en een nieuwe veenlaag ontstond. Dit veen is nog op zeer veel plaatsen in de Vechtstreek en op de grens van Holland aanwezig, al is er natuur-

lijk heel veel afgegraven. De Romeinen, die omstreeks de eerste helft der eerste eeuw zich in deze streken vestigden, troffen dus een moerassig veenlandschap, nauwelijks begaanbaar. De beste wegen waren de waterwegen en de paden die over de zand- en kleiafzettingen langs de rivierarmen liepen. Zoo is de Vecht voor de Romeinen een zeer belangrijke handelsweg geweest. Maar zij was dat ook reeds tevoren, en als groote voorname handelsweg voor den handel op Friesland, gebruikt door Friezen, Saksers, Denen en Noormannen, is het aan de Vecht, dat de gouw Niftarlake haar opkomst en ontwikkeling dankt.

Zooals alle voorname handelswegen in die toenmaals zoo onveilige tijden, werden zij bewaakt en beveiligd. De voorgangers van de Romeinen deden dat al door het oprichten van eenvoudige houten torens erlangs, die, het spreekt van zelf, gebouwd werden op de hooge zandbanken, die langs de rivier gelegen waren.

Toen de Romeinen hier kwamen, namen zij deze beveiliging hier ook grondig ter hand. De Vecht, als *strata publica aquarum* (openbare waterweg) werd beschermd door *castra* (grootere vestingen) waartusschen op afstanden *castella* (kleinere vestingen). Tusschen de *castella* kwamen nog vaak de nachttorens (*turres*).

Die alle vormen de voorloopers van de latere kasteelen, die, dat is ook thans nog na te gaan, veelal gefundeerd zijn op de oude zandbanken (b.v. kasteel Loenersloot, en het thans verdwenen slot van Abcoude).

Zoo is dan ook thans nog het aspect, dat de Vechtstreek vertoont in hoofdzaak te danken aan de gesteldheid van den bodem. Wij schetsten de geschiedenis ervan slechts in groote lijnen. Moge de nauwkeurige bestudeering ervan velen genoeg geven en bijdragen tot het versterken van den band, die bestaat tusschen de huidige bewoners van de Vechtstreek en den bodem, en in wijder verband tot het versterken van de liefde voor ons Vaderland.

A. F. VAN GOELST MEYER.

De Commissie voor de Vecht en het Oostelijk en Westelijk Plassengebied.

In het jaarboekje 1938 verscheen van de hand van Mej. W. F. Grevenstuk het eerste jaarverslag 1937 van de bovengenoemde Commissie. Het is voor mij een aangename taak thans niet alleen het tweede jaarverslag 1938 te mogen publiceeren, maar ook in overleg met de Redactie tevens het derde, dat van 1939, hieraan te verbinden, welks uitgave door de tijdsomstandigheden vertraagd is.

Door deze publicatie blijven de leden van „Niftarlake” op de hoogte van het ijverig streven van de Commissie, die ten doel heeft den natuurlijken en cultureelen rijkdom en de schoonheid van de Vecht en haar plassen te bevorderen en te behartigen, waarvoor zij zich veel arbeid getroost.

Lezingen:

„Hoe men bouwt, goed en slecht, aan de Vecht”.

Het was het lid van het Werkcomité, de Architect G. Adriaans, die op de eerste jaarvergadering van Maart 1938 over bovenaangehaalden titel sprak met vertooning van vele lichtbeelden. Het Vechtlandschap met zijn schakeeringen van licht en donker, zijn water, geboomte, buitens en kasteelen, zijn bruggen, molens, landelijke en oude schoonheid en zijn bebouwing van allerlei aard, ging aan het oog der belangstellenden voorbij en verlevendigde het besef hoeveel schoonheid hier waard is beschermd te worden. Doch ook wist de Spreker schrille voorbeelden aan te wijzen van slechte bebouwing en van ontsiering door schreeuwende brugleuningen, aangebrachte reclameborden, benzinepompen en wat dies meer zij.

Het behoeft niet te verwonderen, dat deze interessante en belangrijke causerie aanleiding gaf om den Heer Adriaans

uit te noodigen haar te Abcoude en Breukelen te herhalen en wel onder den titel van: „*Hoe de schoonheid van Uw dorp en zijn omgeving te beschermen*”.

Hierbij werd uitgezien naar steun van de plaats zelve en aan de Vereenigen voor Vreemdelingenverkeer verzocht haar medewerking te willen verleen.

De vereeniging „Abcoude's Belang” stelde spontaan voor dit doel een zaal en verdere benoedigheden ter beschikking, waardoor zij de Commissie zeer aan zich verplichtte.

Wat Breukelen betreft, hier bleek bij de onderhandelingen, dat het Hoofdbestuur van de V.V.V.B.N. „de Vechstreek” niet in de Commissie voor de Vecht en het Oostelijk- en Westelijk Plassengebied vertegenwoordigd was, doch alleen de afdeeling Breukelen. Dit was nimmer de bedoeling van de Commissie geweest, omdat dan alle afdeelingen van de Vereenigen voor Vreemdelingenverkeer afgevaardigden hadden moeten benoemen.

Het misverstand werd in een vergadering te Loenen ten huize van Mr. Dr. N. T. C. M. Kappeijne van de Coppello met het Hoofdbestuur niet alleen besproken en toegelicht, maar hierna ook opgeheven door de toetreding van Kappeijne van de Coppello als vertegenwoordiger van het Hoofdbestuur in onze Commissie.

Ook te Maarssen werd deze causerie met succes gehouden. Hier was naast de Vereeniging voor Vreemdelingenverkeer ook het Departement Maarssen van het Nut van het Algemeen bereid, medewerking te verleen.

Een bijzonderheid deed zich hierbij voor, waar, in verband met de ter visie-legging van het ontwerp-uitbreidingsplan der Gemeente, de heer A. A. Kok, Architect te Amsterdam, als ontwerper, zich bereid verklaarde, aan de hand van kaarten een uiteenzetting te geven. Al eerder had de Commissie ten dezen contact gezocht en op een bespreking van het ontwerp-uitbreidingsplan aangedrongen. Deze vriendelijke geste werd door de Commissie op hoogen prijs gesteld.

Uiteraard zou dit ontwerp nog veel bemoeienis aan de Commissie geven, gelijk blijkt uit hetgeen het verslag over Maarssen en Maarsveen nog heeft medetedeelen.

Was het optreden van den heer Adriaans een uitnemende

propaganda voor het behoud der schoonheid van Vecht en plassen, tegelijkertijd werden de toehoorders in kennis gebracht met den opbouwenden arbeid van de Provinciale Utrechtsche Welstands-Commissie, welken de Commissie ten volle steunt.

„De Vechtplassen, ook gezien in West-Nederlandsch Verband”.

Dit was de titel van de zeer interessante en uitgebreide lezing, waarin door het lid van het Werkcomité, den Heer J. Loeff, scheepsbouwkundig Ingenieur op de Algemeene Vergadering van 29 April 1939 te Utrecht, duidelijk werd gemaakt, dat er met de waterrecreatieterreinen zuinig moest worden omgegaan. Het was een inventarisatie van het watergebied tusschen Alkmaar en Rotterdam, de Noordzee en het IJsselmeer, het Gooi en Utrecht, met doeltreffende beschouwingen.

Door de medewerking van het oudheidkundig Genootschap „Niftarlake” kreeg deze lezing, mede door de vele belangrijke gegevens over de plassen in zijn gebied, een plaats in het jaarverslag 1939 en kon het Werkcomité het in brochurevorm met een fraaien omslag doen verschijnen en aan een groot aantal autoriteiten in dezen toezenden.

„De uitbreidingsplannen van het Plassengebied te Reeuwijk en Nieuwkoop”.

Dit onderwerp werd op dezelfde algemeene vergadering ingeleid door Ir. C. van Traa. De deskundige spreker gaf een duidelijke uiteenzetting op welke wijze een uitbreidingsplan in een plassengebied kan worden behandeld.

Deze beide causerieën stippelden voor de Commissie den weg uit, die in den loop van het derde jaar zou worden bewandeld.

Samenwerking tusschen Gemeenten:

De bijzondere aandacht bleef gevestigd op dit onderwerp dat van de aanvang af bij de Commissie een voorname plaats had ingenomen in hare bedoelingen, n.l. de manier te vinden waarop contact kan verkregen worden tusschen de Gemeenten onderling.

Door de Bebouwingscommissie te Utrecht werd vooralsnog de behoefte daaraan niet gevoeld.

Het is zeer gelukkig, dat deze Commissie het initiatief heeft genomen, om bij de verschillende gemeenten aan te dringen op Stedebouwkundige voorzieningen, maar hoezeer dit ook wordt toegejuicht, het Werkcomité blijft van meening, dat een nauwere onderlinge samenwerking gewenscht is.

Het onderwerp is daarom met den Heer Ir. P. K. van Meurs, Inspecteur voor de Volkshuisvesting, besproken.

Hierbij kwam tot uiting, dat een streekplan voor ons gebied niet direct noodzakelijk is, maar dat voorkeur verdient de gemeenschappelijke behandeling door de Gemeenten. Daarnaast is het noodig, dat van de geheele streek een analyse wordt samengesteld, en het gaat er thans om, op welke wijze deze is te verkrijgen. Zeer breedvoerige besprekingen zijn daarover gedurende het geheele jaar gevoerd, met het gevolg, dat het Werk-Comité zich in een adres zoowel tot Ged. Staten van Utrecht als van Noord-Holland heeft gewend, waarin gewezen wordt op het belang van een goede survey voor onze streek, waarbij onze Commissie hare medewerking heeft toegezegd. Tevens werd verzocht de Vechtcommissie in de werkzaamheden op het gebied der uitvoering van de Woningwet in te schakelen.

In den loop van het derde werkjaar deelden Gedeputeerde Staten van Utrecht mede, dat er bij de Provinciale Bebouwings Commissie geen bezwaar bestaat om bij een in hare handen gestelde bebouwingsregeling van een Gemeente in de Vechtstreek een vertegenwoordiger der Commissie te hooren. Ged. Staten van Noord-Holland zonden bericht, dat het College voor het streven van onze Commissie waardeering heeft.

Geen directe oplossing werd verkregen over de principieele questie in onze adressen gesteld, ten opzichte van de noodzakelijkheid om van de streek een bijzondere studie te maken, door het houden van een survey. Zal de Vechtstreek niet in aanmerking komen voor een streekplan als genoemd in de Woningwet, in allen gevalle zal noodig zijn een „bestemmingsplan” voor het geheele gewest. Dit kan geschieden in samenwerking der Gemeenten onder leiding van het Provinciaal Bestuur.

Teneinde in dezen stimuleerenden arbeid te verrichten,

heeft de Flora en Fauna, een der voornaamste onderwerpen welke van belang zijn voor de in hoofdzaak agrarische Vechstreek, de bijzondere aandacht gevraagd.

Een desbetreffend overzicht over de streek bestaat niet. Daarom heeft het Werkcomité contact gezocht met het Staatsboschbeheer, omdat bekend werd, dat van die zijde aan een inventarisatie werd gewerkt. Onze Commissie bood hierbij hare diensten aan en meende het onderwerp in breder verband te moeten bezien. Dientengevolge werd de medewerking ingeroepen van Dr. G. J. van Oordt, die adviseerde, wat de Flora betrof contact te zoeken met Prof. Dr. Th. Weevers, en aangaande de Fauna met Prof. Dr. L. F. de Beaufort.

In een zeer geanimeerde vergadering werd besloten, dat onder leiding van Prof. Weevers tot inventarisatie zou worden overgegaan, doch hiervoor zou de hulp van een aantal biologen worden ingeroepen, die zich in de eerst plaats zouden bepalen tot:

- het inventariseeren („hokken“) der planten en
- het inventariseeren („hokken“) der gemeenschappen.

Prof. de Beaufort stelde zich beschikbaar om een plan te ontwerpen voor de inventarisatie der Fauna, welk onderzoek moeilijk is in verband met de verplaatsbaarheid en de verborgen leefwijze van vele dieren; het zou met het botanisch onderzoek gecombineerd worden.

Hierbij zou de hulp der zoölogen worden ingeroepen. Helaas bracht de mobilisatie en de oorlog stagnatie in deze plannen.

Uitbreidingsplan Vinkeveen en Waverveen:

Een klacht, binnengekomen bij den Bond Heemschut en aan het Werkcomité doorgezonden, betreffende den bouw van Zomerhuisjes aan de plassen te Vinkeveen, was aanleiding, dat in correspondentie getreden werd met den Burgemeester G. E. Mühlradt, lid van onze Commissie, met gevolg, dat deze ons uitnoodigde om Vinkeveen en zijn omgeving in oogenschouw te komen nemen. Op 7 Juli 1938 werd een excursie daarheen georganiseerd, waaraan behalve het Werkcomité ook deelnamen de Heeren Ir. Burdet van Heemschut, Ir. G. A. Overdijkink van Staatsboschbeheer, H. Cleijndert Azn. van de Vereeniging tot behoud van Natuurmonumenten en Weg

in 't Landschap en J. Huender van het Utrechtsche Landschap. Met particuliere auto's ging het naar Vinkeveen, waar Burgemeester en Wethouders met den Gemeentesecretaris het gezelschap opwachten aan de haven voor het Gemeentehuis; een rijk gepavooiseerde boot lag te wachten.

Een onvergetelijke tocht werd het door de fraaie plassen van dezen veenpolder, en de vriendelijke uiteenzettingen van Burgemeester Mülhradt brachten onze Commissieleden geheel op de hoogte van de moeilijkheden, die in dit gedeelte der Gemeente zich voordoen.

Na een gezellige koffietafel werd in den middag onder leiding der beide Wethouders — de Burgemeester had toen verandering — een autorit gemaakt door de droogmakerijen. Het resultaat van den dag was, dat er tusschen genoemd Gemeentebestuur en onze Commissie een vertrouwelijke verhouding was ontstaan, welke het fundament legde voor verdere samenwerking. Wij boden dan ook spontaan onze medewerking aan, waarna het Gemeentebestuur ons uitnoodigde om gezamenlijk de stedbouwkundige problemen der Gemeente te bestudeeren.

De nieuwe Rijksweg langs deze gemeente, de nieuwe Provinciale weg Uithoorn—Vreeland, welke voor een groot gedeelte door de plassen zal loopen, de bouw van zomerhuisjes, landhuizen en watersporthavens, het waren alle onderwerpen, welke in dit gebied bijzondere aandacht vroegen. In eenige conferenties in de jaren 1939 en 1940 met Burgemeester en Wethouders zijn de onderwerpen besproken en werd volledige overeenstemming bereikt.

Op advies van het Werkcomité heeft het Gemeentebestuur voor den Hoflandschen Dwarsweg (onderdeel van den Provinciaalen weg), de Baambrugsche Zuwe, en de Groenlandische Kade verklaard, dat er een plan van uitbreiding in voorbereiding was. De uitbreidingsplannen met bebouwingsvoorschriften worden binnenkort aan Burgemeester en Wethouders toegelicht.

Zuilen:

Een onderhoud werd door het Werkcomité aangevraagd met het Gemeentebestuur van Zuilen. De reden daartoe was de bouw van opslagplaatsen aan een prachtig gedeelte van de Vecht.

Het onderhoud werd bereids toegestaan en de noodzakelijkheid werd bepleit om bij het eventueel wijzigen van het uitbreidingsplan, de Vecht te sparen, en de industrie en bebouwing harmonisch te groepeeren.

Door den Burgemeester werd toegezegd, dat de Gemeente-architect, die bij genoemd onderhoud ook aanwezig was, zoo-veel mogelijk met de opmerking van het comité rekening zou houden.

Loenen:

De aandacht van het Werkcomité werd gevraagd voor de eventuele bebouwing van het terrein van het voormalige „Croonenburgh" te Loenen. De vrees bestond, dat de behuizingen den Vechtoever zouden ontsieren. Naar wij vernamen, is het uitbreidingsplan verzorgd door den Architect Ir. Op-ten-Noort en worden van gemeentewege strenge bepalingen gesteld.

Breukelen:

Het lid van het Werkcomité, de Heer G. Adriaans, die door het Gemeentebestuur van Breukelen was aangewezen, om detailuitbreidingsplannen voor verschillende deelen der Gemeente te ontwerpen, stelde het comité in de gelegenheid, kennis te nemen van die ontwerpen, welke geheel de sympathie van het Comité konden wegdragen.

Kortenhoef:

Het Werkcomité kwam ter oore, dat in Kortenhoef de Schoonheidscommissie een verandering zou ondergaan. Wie in die Commissie zitting zouden nemen, was voor het behoud van het karakter van dit dorp van het grootste belang; derhalve werd een onderhoud met den Burgemeester van Nes van Meerkerk aangevraagd. Uit de aangename bespreking bleek wel, dat de goede verzorging van het stedenbouwkundige element in hem een warm voorstander vindt. Gelukkig werd daarna door den Gemeenteraad zonder discussie besloten, de Advies-Commissie Noord Holland in te schakelen.

Maarssen en Maarsseveen:

Na de benoeming van den nieuwen Burgemeester van

Maarssen en Maarsseveen, Mr. J. van Haselen, werd door het Comité een onderhoud aangevraagd, waarin gelegenheid werd verkregen te bespreken, om ter bevordering van bouwplannen in deze Gemeente de Provinciale Utrechtsche Welstands-Commissie in te schakelen. Aan Z.EA. werd bovendien verzocht om steeds waakzaam te blijven voor het behoud der schoone Maarsseveensche Plassen. Ook het Uitbreidingsplan voor Maarssen, ontworpen door den Heer A. A. Kok, maakte op deze conferentie een punt van bespreking uit.

Bij de behandeling in de Provinciale Advies Commissie van het door den Gemeenteraad goedgekeurde Uitbreidingsplan werd aan onze Commissie gelegenheid gegeven, de bezwaren tegen dit plan naar voren te brengen.

In deze vergadering waren Burgemeester en Wethouders van de Gemeenten Maarssen en Maarsseveen, alsmede de ontwerper, Architect A. A. Kok, aanwezig. Het Werkcomité heeft toen erop gewezen, dat van den ontwerper mocht worden verwacht, dat de nieuwe straten en pleinen in de uitbreiding zoodanig geprojecteerd zouden worden, dat er verband met het centrum van het dorp verkregen werd en dat het karakter van een Vechtdorp niet alleen behouden zou blijven, maar zoo mogelijk in hedendaagschen vorm in de uitbreiding zou voortleven. Aantrekkelijke profielen, vriendelijke groepeerings der straten om de kern, uitbuiting der goede elementen ter camouflering der slechte zijn de factoren om een goed geheel te verkrijgen.

Aan genoemde eischen voldeed helaas het ontwerp niet. De oude Vechtbrug werd niet in verbinding gebracht met de uitbreiding en tegenover de nieuwe Vechtbrug was een onlogische pleinoplossing geprojecteerd.

Een net van smalle slooten langs de wegen werd door het geheele plan geleid. De uitbreiding op den Oostoever van de Vecht bestond uit een eenzijdige lintbebouwing. De loop der overige wegen in het plan was niet organisch. Aan weerszijden van den Rijksweg, oplopend naar de Merwedekanaalbrug, was een bebouwing ontworpen, welke onaantrekkelijk en dientengevolge onrendabel was en nog wel geprojecteerd op een plaats, waar die bebouwing juist allerminst gewenscht is. De aardige aanblik van uit het ZuidWesten van het dorp zou teloor gaan, zonder nieuwe schoonheidselementen daar-

voor in de plaats te stellen, terwijl Vechtenstein, Bolenstein en de andere buitens in ernstig gedrang kwamen.

Aangedrongen werd, het ontwerp met afwijzend advies naar Ged. Staten te zenden met verzoek, het Gemeentebestuur op te dragen, een beter ontwerp in te dienen.

Het doet onze Commissie genoegen, dat een gewijzigd ontwerp in den Raad behandeld is. Hoewel dit niet die kwaliteiten bevat, welke voor de toekomst van Maarssen verlangd mogen worden, is het toch verheugend, dat met vele onzer opmerkingen rekening is gehouden. Verontrustend is hetgeen het Werkcomité thans ter oore is gekomen, n.l. dat de Gemeenteraad wijzigingen heeft aangebracht welke wederom verslechtingen zijn.

Bouwplannen te Roozendaal bij Achttienhoven:

De bouwplannen van Roozendaal bij Achttienhoven trokken onze aandacht, doch waar ons bleek, dat deze niet zoo urgent zijn, blijft het comité er attent op.

Autokerkhoven:

Autokerkhoven, of wel opslagplaatsen van oude auto-onderdeelen hadden onze volle aandacht. Aan de hand van hetgeen in de gemeente Ouder Amstel dienaangaande als voorschrift geldt, werd een concept-aanvullingsverordening aan alle Geden in ons werkgebied gezonden, met het verzoek, deze in de politieverordening op te nemen.

Vele Gemeenten hebben aan dit verzoek voldaan. Hierbij deed zich echter het typische geval voor, dat de verordening, welke in Noord-Holland reeds was gedgekeurd, door de Ged. Staten van Utrecht te straf werd bevonden. Door de verschillende gemeentebesturen wordt deze thans aangepast aan den wensch van Ged. Staten.

Beplanting van Wegen:

De beplanting aan den Proincialen weg te Loosdrecht wordt in verband met de ontsiering van het landschap betreurd. Hier kon alleen worden geïnformeerd, of deze beplanting geschied was onder deskundige leiding, hetwelk inderdaad niet het geval bleek te zijn geweest.

Aan ons werkcomité werd medegedeeld dat een en ander

nader zou worden gezien. De wijze van beplanting der wegen zoowel bestaande als nieuwe, vormt een zeer moeilijk vraagstuk, dat de aandacht der Commissie heeft.

Om in technisch opzicht op breeder basis dit vraagstuk te kunnen bezien, zocht het comité contact met den Nederlandschen Bond van Tuinarchitecten. Een zeer aangename bespreking met den Heer Dr. Ir. J. T. P. Bijhouwer was hiervan het gevolg en in deze bijeenkomst werden plannen beraamd, om de lezingen op de jaarvergadering in het teeken van dit onderwerp te stellen.

Het uitbreken van den oorlog bracht hierin vertraging.

Vuil storten en Zandwinning:

De plannen voor vuilstorting door Busum in de gemeente Weesperkarspel bij Ankeveen vroegen onze bijzondere aandacht, omdat het Werkcomité meende, dat het „vieze" bedrijf, dat Bussum uit de eigen Gemeente wil weren en naar het plasengebied wilde verplaatsen, de omgeving nadeel zou berokkenen. Tegen deze verplaatsing werd tevergeefs geageerd. Het comité blijft in deze diligent.

Van de gemeente Weesperkarspel, die noode dit bedrijf in haar gebied zag komen, heeft het werkcomité de toezegging ontvangen, dat zij alles in het werk zal stellen, om verminking van het landschap te voorkomen.

In verband met dit belangrijke onderdeel bracht het Werkcomité een bezoek aan de in het gebied liggende vuilstortings-terreinen en zandwinnings.

Naar aanleiding van een circulaire, gezonden door de Studie-commissie voor Vuilberging, besloot het Werkcomité een enquête in te stellen bij alle in ons gebied liggende gemeenten omtrent de wijze van vuilberging. Een volledig overzicht hiervan kon, dank zij de medewerking der gemeenten, aan de voornoemde Studiecommissie worden overhandigd.

Plassen en Ruilverkaveling:

„Tienhoven en Botshol.

In de gemeente Tienhoven en omgeving werd een groot werkverschaffingsobject aanhangig gemaakt, waarbij een be-

roep gedaan was op de ruilverkavelingswet, waardoor deze plannen in studie waren bij den Cultuur-Technischen Dienst te Utrecht.

Een onderhoud, aangevraagd bij Ir. Mesu, werd bereids toegestaan en in deze conferentie werd tevens de gelegenheid gegeven over Botshol, waarvan inmiddels ook ruilverkavelingsplannen waren binnengekomen, te spreken.

Het behoeft geen betoog, dat door ons in het bijzonder de aandacht van Ir. Mesu werd gevestigd op de schoone plassen van Botshol en van Tienhoven.

Het Werkcomité kan zich voorstellen dat de Westbroeksche plassen komen te vervallen. De Tienhovensche plas daarentegen vormt een zoo schoon landschap, prachtig gelegen tegen de kom van het dorp, met een mooien watermolen, dat ons Werkcomité van meening is, dat dit plekje uit een oogpunt van „landschapschoon” moet worden behouden. Het Bestuur blijft in dezen diligent. Inzake Botshol juicht ons Werkcomité de beslissing van Ged. Staten van Utrecht d.d. Juli 1940 toe, die gehoord de Cultuurtechnische Commissie voorshands geen voldoende termen aanwezig achten, de droogmaking van een gedeelte van dit gebied te bevorderen.

Vervuiling van de Vecht:

De vraag tot het Werkcomité gericht, of zwemmen in de Vecht gevaar kan opleveren voor de ziekte van Weil, moest helaas in bevestigenden zin worden beantwoord, overwegende, dat de Vecht de uitlaat is van de rioleering van Utrecht en de dorpen in de Vechtstreek.

Het is een aangename gedachte, dat door de Gemeente Utrecht bij den Gemeenteraad plannen zijn aanhangig gemaakt, om tot rioolwaterzuivering van de stad Utrecht over te gaan, zoodat de vervuiling van de Vecht zeer beperkt zal worden.

Het Werkcomité spreekt de hoop uit, dat de gebouwen, die daar voor de reinigings-inrichting noodig zijn en nabij de Vecht zullen verrijzen, zeer aesthetisch zullen worden opgetrokken.

Personalia:

Door het overlijden van den Heer W. H. Eggink werd

Mr. J. van Haselen aangezocht om als Burgemeester van Maarssen in de Commissie zitting te nemen, hetgeen ZEA. bereidwillig aanvaardde.

Door het vertrek van Mr. A. L. des Tombe naar Soest werd aan zijn opvolger, Mr. S. P. Baron Bentinck, verzocht, als Burgemeester van Abcoude—Baambrugge en Abcoude—Proostdij deel van de Commissie uit te willen maken, hetgeen door dezen werd aangenomen.

De Heer Mr. des Tombe maakte tevens deel uit van het Werk-Comité; in het derde jaarverslag wordt hulde gebracht aan dit zeer gewaardeerd Lid, die steeds blijk gaf ten volle met den arbeid der Commissie te sympathiseeren en er zich daadwerkelijk voor te interesseeren.

In deze vacature is thans voorzien, doordat de Heer Baron Bentinck op verzoek van het Werkcomité als zoodanig zijn voorganger zal opvolgen.

Het Noord-Hollandsch landschap verklaarde zich bereid tot onze Commissie toe te treden, en een vertegenwoordiger aan te wijzen. Evenzoo de Nederlandsche Bond van Tuinarchitecten.

Door den aard der werkzaamheden bleek de noodzakelijkheid, onze Commissie bij de Contact-Commissie voor Natuurbescherming aan te sluiten, hetgeen dan ook geschiedde.

Al de bovenstaande werkzaamheden vroegen veel tijd en arbeid, doch deze actie werd den leden gemakkelijk gemaakt door den aangenamen geest, die steeds in het Werkcomité heerscht, nog verhoogd door de sympathieke leiding van onzen Voorzitter, Dr. Mr. J. W. Verburgt; die altijd weer gelegenheid kon vinden vanuit Wassenaar naar de Vechtstreek te komen om de vergaderingen te leiden, alsmede door de groote gastvrijheid van den Vice-Voorzitter Ir. J. Loeff, die zijn woning te Loosdrecht steeds voor het Werkcomité open stelt, voor vergaderingen als anderzins, terwijl Mej. W. F. Grevenstuk op onbaatzuchtige wijze het veel werk vereischend secretariaat met de meeste nauwgezetheid onvermoeid voortzet.

Helaas wordt ons werken zeer bemoeilijkt door den oorlogstoestand in ons land. Benzinegebrek, verduistering enz. zijn oorzaak dat thans Loosdrecht moeilijk te bereiken is. Het

is verheugend dat, wanneer het Comité te Amsterdam vergadert de A.N.W.B. steeds bereid is een vergaderzaal ter beschikking te stellen, hetgeen op hoogen prijs wordt gesteld.

Dank wordt gebracht aan alle vereenigingen en vertegenwoordigers voor de aan ons verleende medewerking en financiële steun. Met waardeering wordt melding gemaakt van het toetreden van begunstigers.

Gesteund door alle aangeslotenen, gaat de Commissie met vol vertrouwen de toekomst tegemoet terwijl ze hoopt te blijven werken aan 't behoud der ongerepte schoonheid van haar Vechtstreek.

Abcoude, October 1940.

J. TROUW.

INHOUD

1. Naamlijst van het Bestuur en de Leden V
 2. Jaarverslag van de Secretaresse... .. XI
 3. Rekening van den PenningmeesterXVI
 4. Excursie naar AmsterdamXVII
-

- I. De inname van het Fort Nieuwersluis, door Mr. E. van Beusekom 1
 - II. De „Eenhoorn" te Maarsse, door Pastoor A. E. Rientjes 9
 - III. Onder Fransche geweldenarij, door Th. J. Houtman... .. 12
 - IV. Een Hofdichter en een Speelreis in 1692, door Dr. F. C. Wieder 17
 - V. Het land en het kasteel van Cronenburch, voorheen en thans, door J. H. Roosenschoon 34
 - VI. De bodem der Vechtstreek, door A. F. van Goelst Meyer... .. 49
 - VII. De Commissie voor de Vecht en het Oostelijk en Westelijk Plassengebied, door J. Trouw 52
-